

Södertörns högskola | Institutionen för journalistik
Kandidatuppsats 15 hp | Journalistik | Vårterminen 2009
Journalistik och multimedia

Funktionshinder på bästa sändningstid

Om SVT:s arbete med mångfald
i dramaproduktion

Av: Linda Jerand och Nadine Le Gros
Handledare: Jan Örnéus

Abstract

Detta är en kvalitativ undersökning om hur Sveriges Television arbetar med mångfald med fokus på funktionshindrade i dramaproduktion och hur medarbetarna integrerar det i sitt arbete. För att kunna ta reda på hur det går till har vi utgått ifrån dramaserien *Livet i Fagervik* som fallstudie och gjort kvalitativa intervjuer med personer som varit delaktiga i produktionen av första säsongen av dramaserien. De personer som vi har intervjuat är: Stefan Baron, programchef på SVT Drama, Mikael Syrén, upphovsman till *Livet i Fagervik*, Calle Marthin, kreativ producent, Man Chiu Leung Carlson, projektledare, Harald Hamrell, regissör, Maria Kiisk, rollbesättare och Johannes Wanselow, skådespelare. Vi har även gjort intervjuer med personer på Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO som har ett samarbete med SVT, Emil Erdtman, utvecklingsledare, HSO och Mia Ahlgren, projektledare, HSO. Intervjuer har även skett med Johan Hartman, CSR- Chef på SVT, och Christoffer Lärkner, handläggare hos Granskningsnämnden.

Förutom de elva kvalitativa intervjuerna som vi har genomfört så har det empiriska materialet bestått av Radio och TV-lagen 1996, dramaserien *Livet i Fagervik* (12 avsnitt á 45 minuter), samt följande dokument: Sveriges Televisions mångfaldsplan 2008, överenskommelsen mellan SR, UR och SVT gällande fördelning för olika slags insatser rörande program om och för funktionshindrade 2008, Public service -redovisningen 2008, Anslagsvillkor 2008, Sändningstillstånd för 2007 -2009 och Beställningsskrivelse.

Den teoretiska ramen som denna uppsats utgår ifrån och som vi har kopplat vårt resultat till, är teorier kring identitet och representation, produktion och makt samt den sociala ansvarsteorin.

Resultat visar att de som arbetar med att producera dramaserier, till stor del har tänkt på begreppet mångfald, men då i ett större perspektiv och inte specifikt på enskilda grupper. Utifrån de dokument vi tagit del av, där vi tittat närmare på de angivna riktlinjerna för mångfald och då särskilt på funktionshinder har vi kunnat konstatera att direktiven är väldigt vaga och främst handlar om tillgänglighet och tekniska aspekter medan representation omnämns i ytterst diffusa ordalag.

Nyckelord: Funktionshinder, *Livet i Fagervik*, drama, dramaproduktion, dramaserie, manus, Sveriges Television, representation, gestaltning, manusarbete, fiktion, public service

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.2 Uppsatsens disposition.....	2
1.3 Presentation av <i>Livet i Fagervik</i>	3
2. Syfte och frågeställning	4
2.1 Definition funktionshinder	4
3. SVT:s dokument om mångfald	6
3.1 Sveriges Television AB	6
3.2 Radio och TV-lagen	7
3.3 SVT:s sändningstillstånd för 2007-2009	8
3.4 SVT:s anslagsvillkor	9
3.5 Överenskommelse mellan SR, SVT och UR.....	10
3.6 SVT:s public service - redovisning från 2008	12
3.7 SVT:s mångfaldsplan från 2008.....	13
3.8 Beställningsskrivelse.....	14
3.9 SVT:s samarbete med HSO	14
3.10 Granskningsnämnden.....	16
4. Teori och Tidigare forskning	16
4.1 Bilden av funktionshinder	17
4.2 Dissad och missad	17
4.3 På nära håll är ingen normal	18
4.4 Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad	19
4.5 Från objekt till subjekt.....	20
4.6 Det är lätt att man buntar ihop dem.....	21
4.7 Gränslös glädje, vägen till rättvisa?	21
4.8 Medierna - identitet och representation	22
4.9 Produktion och makt	25
5. Material, metod och tillvägagångssätt	27
5.1 Val av metod	28
5.2 Kvalitativ intervju.....	28
5.3 Källkritik	29
5.4 Val av frågor	29
5.5 Material	30
5.6 Validitet och reliabilitet.....	30
6. Resultat	32
6.1 Hur arbetar de som är med i produktionen med framställandet av mångfald i <i>Livet i Fagervik</i> ?	32
6.2 Hur påverkas den konstnärliga friheten av SVT:s riktlinjer kring mångfald?	42
6.3 Hur förhåller sig SVT:s medarbetare till de riktlinjer som SVT satt upp kring representation?	50

7. Slutsats och diskussion	56
<i>7.1 Framtida forskning</i>	<i>60</i>
8. Källförteckning	61
Bilagor	65
<i>Bilaga 1</i>	<i>65</i>
<i>Bilaga 2</i>	<i>67</i>
<i>Bilaga 3</i>	<i>68</i>

1. Inledning

Minoritetsgruppers rätt att synas och att få komma till tals i massmedier är ett ständigt aktuellt ämne. En av dessa grupper är de funktionshindrade, som enligt Hjälpmedelsinstitutet (HI) uppgår till minst 1,8 miljoner människor. Tidigare forskning visar att denna grupp sällan syns i media och att gestaltningen av funktionshindrade ofta är stereotyp. Forskningen har främst byggt på medverkan i nyhets-, debatt- och realityprogram. Därför ville vi undersöka hur man på Sveriges Television (SVT) integrerar funktionshinder i dramaserier.

*”Att på något sätt synas i medierna som intervjuad, porträtterad eller omtalad är den mest grundläggande formen av tillträde till det offentliga rummet. Osynliggörande av personer ur underordnade grupper kan vara en form av diskriminering.”*¹ Citatet kommer från Ylva Brune i statens offentliga utredning, ”Mediernas vi och dom” och handlar om etnicitet men kan lika väl appliceras på funktionshindrade personer.

Televisionen har inte samma betydelse för alla människor. Vi tittar på tv för underhållning, avslappning, tidsfördriv eller uppdatering, men även för kunskapsökande och social samvaro.

Enligt *Mediebarometern 2007*, var tv-mediet de medium som vi ägnade mest tid åt. En genomsnittlig dag 2007 tittade 85 procent av Sveriges befolkning på tv. Detta gör tv-mediet till vårt största medium.² En brittisk undersökning gjord av Ofcom 2005, visar att cirka 46 procent av tv-tittarna formar sin bild och attityd till funktionshindrade utifrån den som skildras i tv.³ Detta gäller särskilt de personer som saknar egen erfarenhet av funktionshindrade. Därför kan det vara avgörande för mångas uppfattning vilken bild som förmedlas av funktionshindrade personer, om någon bild överhuvudtaget visas. SVT:s absolut största utgiftspost är fiktion, där läggs hela 21 procent, av den totala budgeten för programkostnader, det vill säga 563,1 miljoner kronor.⁴ Av SVT:s totala sändningstid är 22 procent fiktion. I detta ingår drama, biografvisad film, tv-film, tv-serier och dramadokumentär.⁵

Detta gjorde oss nyfikna på att titta närmare på public service och hur våra licenspengar förvaltas, med tanke på att SVT har ett speciellt uppdrag genom public service, som inte kommersiella kanaler har. Det vill säga att stå i allmänhetens tjänst. För att avgränsa vår studie har vi främst valt att fokusera på ett av SVT:s åtta mångfaldsområden, funktionshindrade.* Vi valde att inrikta oss på representation av

¹ Brune, *Mediernas vi och dom*, SOU:2006:21, s.100

² www.nordicom.gu.se

³ www.ofcom.org.uk

⁴ Sveriges Televisions public service – redovisning, s.96

⁵ Sveriges Televisions public service – redovisning, s.34

* I Sveriges Televisions mångfaldsplan för 2008, framgår det att SVT:s åtta mångfaldsområden är, kön, etnicitet, religion eller trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder.

funktionshindrade, då vi anser att vi kan se ett tydligare resultat av arbetet med etnicitet kön och sexuelläggning, medan personer med funktionshinder inte har en lika naturlig plats i dramaserier. Utan de förekommer främst då de kan tillföra något till handlingen och inte som ett naturligt inslag i serien. Vi valde även att avgränsa vår studie genom att titta på en dramaproduktion eftersom vi ansåg att man inom drama hade alla möjligheter att fritt skapa de historier och karaktärer man ville. Valet föll på *Livet i Fagervik* eftersom detta är en serie som vi båda följt och uppskattat. Serien är producerad av SVT och inte utlagd på produktionsbolag samt har flera karaktärer som faller in under begreppet mångfald, varav en karaktär är mentalt funktionshindrad. Genom kvalitativa intervjuer valde vi att intervjua personer som hade varit delaktiga i de olika leden vid framställningen av dramaproduktionen.

En annan intressant aspekt som fick oss att fastna för *Livet i Fagervik* var vad som skrivits om den utifrån ett mångfaldsperspektiv i public service- redovisningen. I public service- redovisningen framgår att SVT har fyra huvudlinjer för utvecklingen av insatser för funktionshindrade. Under punkt fyra står följande: *För det fjärde har programföretagen SVT, SR och UR kommit överens om att inom ramen för ordinarie utbud belysa aspekter på olika frågor för funktionshindrade och deras situation. Som ett exempel från 2008 kan nämnas att en av karaktärerna i dramaserien Livet i Fagervik har en mental funktionsnedsättning.*⁶ Trots att det finns ett uppdrag i public service företagens sändningstillstånd att tillgängligheten för funktionshindrade ska öka från år till år, så visar Kent Asps undersökning, *Mångfald och kvalitet* (2007), att UR:s utbud minskat med 25 procent mellan 1998 och 2006.

Vår undersökning skiljer sig på flera olika sätt från tidigare forskning. Den viktigaste skillnaden är att vi inte gör någon innehållsanalys utan undersöker attityden hos de som arbetar med att skapa dramaserier. Samt att vi valt att fokusera på en enda genre, drama.

1.2 Uppsatsens disposition

I nästa del i vår uppsats presenterar vi vårt syfte och vår frågeställning, och vi redogör för vilka avgränsningar vi gjort och vad vi riktat in oss på att undersöka, samt definierar begreppet "funktionshinder". I det tredje avsnittet i uppsatsen presenterar vi en rad dokument rörande mångfald och SVT, så som lagar, villkor och samarbeten. I den fjärde delen redogör vi för våra teorier och tidigare forskning. Där vi visar upp vad som framkommit i andra studier, rörande funktionshinder och medier och de teorier vi har tillämpat.

⁶ Sveriges Televisions public service – redovisning, s.68

Nästa del innehåller material, metod och tillvägagångssätt, där vi går in på och redogör för hur vi gått tillväga när vi genomfört studien, samt vilket material som varit till underlag för vår undersökning. Liksom ett avsnitt om validitet och reliabilitet, där vi granskar vårt eget arbete kritiskt. Därefter följer resultatdelen, där vi presenterar vad vi kommit fram till genom våra kvalitativa intervjuer utifrån våra frågeställningar. Uppsatsen sista del består av slutsats och diskussion, där vi resonerar kring de slutsatser vi kunnat dra utifrån vårt resultat. Vi avslutar uppsatsen med förslag till fortsatt forskning rörande mångfald och medier.

1.3 Presentation av *Livet i Fagervik*

”Dramaserien *Livet i Fagervik* är en serie med hjärta och humor som kretsar kring advokaten Johan och hans receptionist Annika. Genom tolv avsnitt får tittarna lära känna dem båda och de flesta andra som bor i den lilla staden.”⁷ Så beskriver SVT själva dramaserien *Livet i Fagervik* som sändes på måndagar mellan klockan 20.00 och 20.45, i tolv avsnitt under hösten 2008 i SVT1. Dramaserien är fallbaserad, och varje avsnitt bygger på att advokaten Johan tillsammans med sin receptionist, och såsmåning om även flickvän, tar sig an rättsfall i den svenska småstaden Fagervik. I beställningen av serien framgår det bland annat att seriens målgrupp är från tolv år och uppåt, samt att den ska innehålla humor, spänning och ha en kvinnlig huvudroll. Under rubriken, uppdragets mål och syfte, går det att läsa: ”*En variant på vår mest betydelsefulla dramaserie. Produktionerna skall vara välproducerade, högkvalitativa och med mycket production values och det skall vara dramatik som stryker medhårs. Serien skall roa och ha ett högt underhållningsvärde och attrahera en stor publik i olika åldrar. Betydelsefullt med stora skådespelarnamn i de viktiga rollerna. Det skall vara nutid. Publiken skall veta vad man får men den skall kännas nära.*”⁸ (Hela beställningen, se bilaga nummer ett.)

Dramaserien inleds med att Johan, som är nyexaminerad advokat ifrån Stockholm, reser till sin hemstad Fagervik över jul för att tacka nej till sin far, Bernards, erbjudande om att ta över den lilla familjebyrån i staden. Detta med anledning av att han har blivit erbjuden fast anställning på en stor advokatbyrå i Stockholm. Men då Bernard blir hastigt sjuk, tvingas Johan tänka om och får stanna kvar i Fagervik. Där han även träffar den ensamstående mamman Annika som får jobbet som receptionist på advokatbyrån. Genom serien får tittaren även lära känna Johans faster Lena, hennes man Svante och deras son Ingvar, som driver ett bageri i Fagervik. Ingvar som är mentalt funktionsförhindrad, är en av de fasta karaktärerna och har en av de större rollerna i serien. Ingvar är lite av en bror för Johan som vuxit upp hos sin faster och även väljer att flytta dit då han återvänder till Fagervik. Ingvar är även Johans motpol

⁷ www.svt.se

⁸ Beställningsskrivelse s.1

då han är känslös och naiv medan Johan är akademisk och tillknäppt. Som tittare får man följa Ingvar och Johan parallellt med Annikas upp och nedgångar i det lilla radhuset där hon bor tillsammans med sin lesbiska tonårsdotter Hanna. Serien bygger på en idé av Mikael Syrén och Antonia Pyk.

Regissörerna bakom dramaserien är Harald Hamrell, Kjell Sundvall och Mikael Syrén. Calle Marthin har varit seriens kreativa producent samt huvudmanusförfattare. För tillfället pågår inspelningar av en andra säsong, som kommer att visas i SVT under hösten 2009.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka, granska, förklara och beskriva hur SVT går tillväga när de skildrar mångfald med särskilt fokus på funktionshinder. Detta gör vi genom att titta närmare på dramaserien *Livet i Fagervik* samt göra kvalitativa intervjuer med de som står bakom dramaproduktion på SVT. De mer precisa frågeställningarna studien vill besvara är:

– *Hur tänker de som är delaktiga i produktionen av Livet i Fagervik kring mångfald?*

– *Hur påverkas den konstnärliga friheten av SVT:s riktlinjer kring mångfald?*

– *Hur förhåller sig SVT:s medarbetare till de riktlinjer som SVT satt upp kring representation?*

2.1 Definition funktionshinder

Handikapp Ombudsmannen (HO), som är en myndighet som bevakar rättigheter och intressen för personer med funktionsnedsättningar, skriver på sin hemsida att skälet till att definitionen av funktionshinder varierar, kan bero på att det inte finns några säkra uppgifter på hur många människor i Sverige som har något funktionshinder. HO skriver att i Sverige används i regel breda och miljörelaterade definitioner. Det vill säga att en person som har någon fysisk eller psykisk sjukdom eller skada i samspel med omgivningen kan få problem i den dagliga vardagen.⁹ En definition som bland annat Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO använder sig av. De skriver att funktionshinder uppstår i mötet mellan individen och samhälle. ”Det kan handla om svårtillgänglig information, trappor och trösklar, och inte minst attityder som stänger ute människor.”¹⁰ Nationalencyklopedin däremot

⁹ www.ho.se

¹⁰ Ur broschyren, Ord som taggar – om funktionshinder, från HSO

definierar funktionshinder både som ett handikapp som uppstår i vissa miljöer och situationer, men även som en ”direkt följd av en skada, medfödd eller förvärvad senare i livet.”¹¹

Från den 1 januari 2009 tillhör HO, samt de tre andra diskrimineringsmyndigheterna, Jämställdhetsombudsmannen (JämO), Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO), Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO), efter en sammanslagning, den statliga myndigheten Diskrimineringsombudsmannen (DO). Sammanslagningen av de fyra ombudsmännen mot diskriminering innebar även att en ny diskrimineringslagstiftning trädde i kraft den 1 januari 2009.

DO har till uppdrag att verka mot diskriminering och för lika rättigheter i samhället, och förbjuder bland annat diskriminering som har samband med funktionshinder. På Diskrimineringsombudsmannens hemsida definieras funktionshinder som varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga. ”Begränsningen kan ha funnits vid födseln, uppstå senare eller förväntas uppstå. Det är omgivningen som sätter upp hinder för en person med funktionsnedsättning så att hon eller han får ett handikapp.”¹² DO ger även exempel på funktionshinder, likt rörelsehinder, syn- eller hörselskador, ADHD, Damp eller Aspergers syndrom (så kallade neuropsykiatriska funktionshinder), HIV och allergi.

På regeringens webbplats för mänskliga rättigheter står det att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta till vara på sina fri- och rättigheter på samma villkor som alla andra. I Sveriges grundlag, Regeringsformen står det även att det allmänna ska motverka diskriminering bland annat på grund av funktionsnedsättning. Den 30 mars 2007 undertecknade även Maria Larsson, äldre- och folkhälsominister FN:s konvention om funktionshindrades rättigheter. I konventionen punktats åtgärder upp för att motverka diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Men trots det skriver regeringen, ”Att bekämpa diskriminering är inte tillräckligt för att personer med funktionshinder ska bli delaktiga i samhällslivet. Samhället måste också vara tillgängligt.”¹³

¹¹ www.ne.se

¹² www.do.se

¹³ www.manskligarattigheter.gov.se

3. SVT:s dokument om mångfald

Nedan följer en beskrivning av Sveriges Television AB, Radio och TV-lagen, SVT:s samarbete med HSO, Granskningsnämnden samt det dokument från SVT som vi har tagit del av utifrån ett mångfaldsperspektiv med fokus på funktionshinder. När vi har läst nedanstående dokument ifrån SVT, har vi haft den *sociala ansvarsideologin* i åtanke. Vi valde att titta närmare på den sociala ansvarsideologin, då den svenska medielagstiftningen präglas av en blandning av frihetlig mediesyn ("frihetsteorin") och social ansvarsideologi. Hadenius och Weibull skriver i boken *Massmedier*, att den avgörande skillnaden mellan medieideologierna är hur mycket inflytande staten ska ha över mediasystemet. Bakom de olika synsätten finns även skilda uppfattningar om mediernas funktioner.¹⁴

Enligt *den sociala ansvarsideologin* har massmedierna ett ansvar inför samhällsutvecklingen och får inte utnyttja sin frihet till att enbart producera material som är kommersiellt gångbart. "Tidningarna skall inte endast skriva om sådant som är "säljbart" och sådant som har ett högt omedelbart läsvärde; lönsamhet garanterar inte alltid yttrandefriheten."¹⁵ För att utvidga yttrandefriheten hos medborgarna har det även argumenterats för att ideologin borde kompletteras med krav på information, genom till exempel intern kontroll, medbestämmande för journalister eller statliga åtaganden. Sverige har länge haft ett system där det sociala ansvaret har satts främst. Men "sedan början 1990-talet har synen på etermedierna utvecklats i klart frihetlig riktning och det finns en högre grad av marknadstänkande än tidigare."¹⁶ *Den frihetliga ideologin* ("frihetsteorin") utgår ifrån att medierna ska vara helt fria från de politiska beslutsfattarna och fungera som en tredje statsmakt vid sidan av regering och riksdag.

3.1 Sveriges Television AB

Tv1 startade 1956, tretton år senare kom Tv2. 1978 skapades Sveriges Television AB genom att tv-verksamheten i dåvarande Sveriges Radio AB blev ett eget bolag inom SR-koncernen. SVT är organiserat som aktiebolag och ägs av en stiftelse bildad av staten, det är ett programföretag med ansvar för public service-tv i Sverige.

Programpolitiska förändringar genomfördes 2001, som innebar att SVT1 fick ansvaret för de breda programmen, medan SVT2 skulle ha en något mer specialiserad profil. Sedan 2001 har sändningstimmarna fördubblats. SVT sänder drygt 2 000 timmar regionala program varje år och har 29

¹⁴ Hadenius och Weibull, *Massmedier*, s. 22

¹⁵ Hadenius och Weibull, *Massmedier*, s. 21

¹⁶ Hadenius och Weibull, *Massmedier*, s. 35

lokala redaktioner runt om i landet med cirka 2 300 medarbetare totalt. Det totala programutbudet under 2008 var drygt 66 timmar per dygn. Nyheter och fakta utgör knappt 50 procent av utbudet, drama och nöje knappt 30 procent och sport knappt 20 procent. År 2006 var andelen svenskproducerade program omkring två tredjedelar. I förhållande till andra tv-kanaler utgör barnprogram, svensk dramatik och dokumentärer betydande andelar. Av de 100 mest sedda tv-programmen under 2007 kom omkring 70 stycken från SVT. Men SVT har successivt tappat publikandelar. 1997 hade SVT omkring 50 procent av tittartiden, tio år senare, 2007, innehade SVT:s kanaler endast 33 procent av den totala tittartiden. SVT:s verksamhet regleras av yttrandefrihetslagen, radio- och Tv-lagen och ett sändningstillstånd som fastställts av staten. Verksamheten finansieras av tv-avgiften. SVT får 60 procent av avgiften, SR får 35 procent och UR 5 procent.¹⁷

3.2 Radio och TV-lagen

I radio- och TV-lagen från 1996 finns bestämmelser och grundregler för sändningar av radio- och tv-program. Utöver regler om sändningstillstånd rymmer lagen bland annat bestämmelser om reklam och sponsring, om granskning och tillsyn samt sändningarnas innehåll.¹⁸ Allmänt om sändningarnas innehåll står det i radio- och TV-lagen att den radio och tv-verksamhet som regeringen har beviljat tillstånd för, det vill säga SVT, TV4 och Sveriges Radio, ska se till "(...) att programverksamheten som helhet präglas av det demokratiska statskicketets grundidéer och principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet."¹⁹ Mer detaljerade riktlinjer som står skrivna i Radio och TV-lagen rörande mångfald och specifikt funktionshinder går att finna i kapitel tre under den åttonde paragrafen. Under paragraf åtta finns det 17 villkor som tv-program eller andra ljudradioprogram och lokalradio förbinds med och är skyldiga att följa när de fått sändningstillstånd.

- "4. bereda utrymme för sändningar som är särskilt anpassade för syn- eller hörselskadade (...)*
- 5. utforma sändningar på ett sådant sätt att de blir tillgängliga för funktionshindrade.*
- 9. ta hänsyn till ljudradions och televisionens särskilda*

¹⁷ www.svt.se

¹⁸ Hadenius och Weibull, Massmedier, s. 216

¹⁹ Radio- och TV-lagen, kap 6, § 1

genomslagskraft när det gäller programmens ämnen och utformning samt tiden för sändning av programmen.

13. sända ett mångsidigt programutbud.”²⁰

3.3 SVT:s sändningstillstånd för 2007-2009

Sändningstillståndet meddelas av regeringen, det specificerar och konkretiserar ramarna för de radio- och tv-företag som fått rätt att sända rundradio i Sverige.²¹ Tillståndet kan endast ges för en viss tid. Det rådande sändningstillstånd för Sveriges Television, trädde i kraft den 1 januari 2007 och gäller till och med den 31 december 2009. I radio- och TV-lagen anges vilka villkor som får ställas för ett sändningstillstånd. Två huvudtyper av villkor kan urskiljas i sändningstillståndet, den första avser bestämmelser för hur verksamheten skall skötas. Det framgår av sändningstillståndet att Sveriges Television har till uppgift att bedriva tv-verksamhet i allmänhetens tjänst.

”Verksamheten skall präglas av oberoende och stark integritet och bedrivs självständigt i förhållande till såväl staten som olika ekonomiska, politiska och andra intressen och maktsfärer i samhället”²²

Den andra huvudtypen av villkor och bestämmelser avser programinnehållet. Regeringen meddelar bland annat att följande villkor ska levas upp till när det gäller innehållet i sändningarna:

” 5§ Sändningsrätten skall utövas opartiskt och sakligt med beaktande av att en vidsträckt yttrandefrihet och informationsfrihet skall råda i televisionen. (...)”²³

”7§ SVT skall erbjuda ett mångsidigt programutbud som omfattar allt från det breda anslaget till mer särpräglade programtyper. Hög kvalitet och nyskapande form och innehåll skall utmärka programverksamheten. Programmen ska utformas så att de genom tillgänglighet och mångsidighet tillgodoser skiftande förutsättningar och intressen hos befolkningen i hela landet. Programutbudet skall spegla förhållandet i hela landet och som helhet präglas av folkbildningsambitioner. SVT skall beakta programverksamhetens betydelse för den fria åsiktsbildningen och utrymme skall ges åt en mångfald av åsikter och meningsyttringar.”²⁴

²⁰ Radio- och TV-lagen, kap 3, § 8

²¹ Hadenius och Weibull, Massmedier, s. 215-216

²² Sveriges Televisions sändningstillstånd, s.3

²³ Sveriges Televisions sändningstillstånd, s.4

²⁴ Sveriges Televisions sändningstillstånd, s.4

Till detta tillkommer ett antal punkter som innehåller mer preciserade villkor, likt att den enskildes privatliv skall respekteras samt villkor för reklam och sponsring. I paragraf 13 i sändningstillståndet framgår det mer specifikt hur SVT ska ta hänsyn till funktionshindrades behov. Framförallt framhålls de tekniska aspekterna samt tillgänglighet, och den överenskommelse som finns mellan programföretagen SVT, SR och UR, angående fördelningen av ansvar gällande olika insatser för programverksamhet om och för funktionshindrade.

”13 § (...) Ambitionsnivån när det gäller funktionshindrades möjligheter att tillgodogöra sig SVT:s utbud skall höjas och tillgängligheten förbättras i syfte att arbeta mot det långsiktiga målet att hela utbudet görs tillgängligt för alla medborgare. Tillgänglighet till program för barn och unga skall prioriteras särskilt. (...)

SVT skall ha en dialog med de berörda grupperna. Ifråga om program om och för funktionshindrade får SVT, Sveriges Radio AB(SR) och Sveriges Utbildningsradio (UR) sinsemellan fördela ansvaret för olika slags insatser. SVT:s programverksamhet för döva skall ha minst samma omfattning och ambitionsnivå för sändningar på teckenspråk som under den föregående tillståndsperioden. (...)

Avseende SVT:s övriga programtjänster skall företaget arbeta för att tillgängligheten ska förbättras. SVT skall vid utformningen av sändningarna beakta att bakgrundsljud kan försämra möjligheten för personer med hörselnedsättning att ta del av utbudet.”²⁵

3.4 SVT:s anslagsvillkor

I anslagsvillkoren för Sveriges Television 2008 beslutar regeringen vilka krav som ska ställas på programföretaget och det framgår även hur stor andel SVT får av licensavgiften. Licenspengarna fördelas mellan programföretagen SVT, SR och UR. Riksdagen beslutar sedan om fördelningen av tv-avgiften mellan de olika programföretagen. I fjol (2008) fördelades 6,4 miljarder kronor,²⁶ där SVT fick 53,2 procent, det vill säga 3 405, 6 miljoner.²⁷ Anslagsvillkoren innehåller ännu tydligare och fler konkreta krav på verksamheten än de som framgår i sändningstillstånden. Bland annat anges de ekonomiska ramarna samt hur stor del av programproduktionen som skall ske utanför Stockholm.

²⁵ Sveriges Televisions sändningstillstånd, s.5

²⁶ www.radiotjanst.se (<http://www.radiotjanst.se/sv/Om-Radiotjanst/Verksamheten/>)

²⁷ www.radiotjanst.se (<http://www.radiotjanst.se/sv/Public-service/Finansiering/>)

På de fyra olika områden, ekonomiska förutsättningar, verksamhet, organisation, redovisning och revision, har regeringen satt sammanlagt 20 olika villkor för SVT:s tilldelning av medel:

”Ekonomiska förutsättningar:

2. Medlen ska användas för företagets kärnverksamhet, dvs. att producera och sända TV-program till allmänheten. (...)och förbättra möjligheterna för allmänheten att tillgodogöra sig denna.

Verksamhet:

6. SVT ska sända text-TV-sändningar till hela landet. ”²⁸

”Organisation:

13. Den andel av allmänproduktionen i SVT:s rikssändningar som produceras utanför Stockholm ska uppgå till minst 55 procent. ”²⁹

3.5 Överenskommelsen mellan SR, SVT och UR

I den överenskommelse som finns mellan Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB, fördelar de olika programföretagen sinsemellan ansvaret för olika slags insatser gällande program om och för funktionshindrade. I och med att programföretagen själva fördelar ansvaret emellan sig, kan fördelningen och insatserna om och för funktionshindrade skilja sig stort mellan SR, SVT och UR.

Överenskommelsen existerar efter bestämmelser utifrån de respektive programföretagen sändningstillstånd och anlagsvillkor. I överenskommelsen framgår det att SR, SVT och UR *”(...) ägnar stor uppmärksamhet åt funktionshindersfrågor, i såväl programverksamheten som på arbetsplatsen. Syftet är att öka tillgängligheten för funktionshindrade till programföretagens hela varierade utbud.”³⁰*

De övergripande målen för de respektive programföretagen under 2008 är följande:

”Tillgängliggöra bolagens programutbud för olika grupper med funktionshinder.

Program skall produceras för särskilda målgrupper.

²⁸ Sveriges Televisions anslagsvillkor från 2008, s.4

²⁹ Sveriges Televisions anslagsvillkor från 2008, s.5

³⁰ Överenskommelse mellan SVT, SR och UR, s.1

Att inom ramen för ordinarie utbud belysa aspekter på olika frågor för funktionshindrade och deras situation.”³¹

I överenskommelsen finns även specifika mål för respektive programföretag. Generellt hos de respektive programföretagen läggs fokus på att utveckla och förbättra tillgängligheten och tekniska aspekter, men det sägs nästan inget om representation. I de insatser som Sveriges Television avser att göra för funktionshinder under 2008, framgår det att funktionshindrade ska medverka i programmen som medborgare och som individer. Det framhålls i paragraf 13 i sändningstillståndet, att insatser för funktionshindrade sker efter tre huvudlinjer:

”Den ena är att göra programutbudet i sin helhet mer tillgängligt för människor med olika slag av funktionshinder.

Det andra är att sända program som till innehållet och utformningen vänder sig till särskilda grupper.

Den tredje är att funktionshinder återspeglas i samtliga programgenrer och i utbudet i sin helhet.”³²

Det framgår även av SVT:s insatser att deras prioriteringar är att förbättra servicen för hörselskadade och handikappade. Det vill säga de ska producera program på teckenspråk och teckentolkade program.

I Sveriges Radios insatser framgår att frågor kring funktionshindrade har fått en mer framträdande position än tidigare när det nu ingår i SR:s samlade mångfaldsbegrepp och policy. Under rubriken, programinnehåll, framgår det även att funktionshindrade som medverkar i SR:s program inte enbart ska förekomma som företrädare för den egna gruppen utan vara en naturlig del i programverksamheten. Men i stort sett handlar alla insatser som SR avser att göra under 2008 om tillgänglighet och teknik:

”Arbetet fortsätter med att förbättra navigeringsstrukturen på hela sr.se så att det blir lättare att hitta. (...) Ett omfattande utredningsarbete kring ljudformat och ljudkvalitet har genomförts. Ett stort tekniskt arbete kring att göra webbsidor mer tillgängliga har genomförts.”³³

Även i Utbildningsradions insatser framhålls tillgänglighet och tekniska aspekter. Det framgår bland annat att UR i sina anslagsvillkor till regeringen och Granskningsnämnden redovisat en plan för UR:s

³¹ Överenskommelse mellan SVT, SR och UR, s.1

³² Överenskommelse mellan SVT, SR och UR, s.5

³³ Överenskommelse mellan SVT, SR och UR, s.2

verksamhet 2007-2009. *”Däri framgår bland annat att resurserna på funktionshinderns områden ska öka under perioden och att detta särskilt gäller åtgärder för ökad tillgänglighet och förbättrade hörbarhet. Vidare anges att andelen svensktextade program ska öka.”*³⁴ Det framgår bland annat att UR tänker göra insatser för att göra UR:s program på webben mer tillgängliga och förbättra hörbarheten och textningen på sina program.

Det är endast UR, som av de tre programföretagen i sina insatser för programverksamhet för och om funktionshindrade, redogör för hur mycket pengar de beräknar att satsa på resurser för funktionshindrade och tillgänglighet.

*”Under 2008 räknar UR med att satsa cirka 11,0 miljoner kronor på funktionshindernsprogramområdet. Härav avser 4,1 miljoner kronor resurser för ökad tillgänglighet.”*³⁵

3.6 SVT:s public service - redovisning från 2008

Inför varje period de tre programföretagen, Sveriges Television, Sveriges Radio och Utbildningsradio, får tillstånd att sända, beslutar Sveriges riksdag om riktlinjer för public serviceuppdraget för de respektive programföretagen. Sedan 1998 redovisas årligen i en rapport de tre programföretagen hur public serviceuppdraget uppfylls. Redovisningen lämnas till regeringen och Granskningsnämnden, som gör en bedömning av hur programföretagen uppfyllt sitt public service -uppdrag.³⁶

I SVT:s public service -redovisning framgår det bland annat hur programföretaget arbetar med mångfald samt funktionshinder i sin programverksamhet under 2008. Den del i public service redovisningen som vi har valt att titta närmare på är den punkt som redovisar SVT:s utbud som är anpassat för och riktat till funktionshindrade. *”SVT tar på olika sätt hänsyn till att varje individ har olika förutsättningar att ta till sig utbudet utifrån skiftande intressen och behov.”*³⁷

I fyra huvudlinjer sammanställer SVT för utvecklingen av insatser för funktionshindrade.

Den första punkten handlar om arbetet med att göra utbudet tillgängligt för så många som möjligt, genom bland annat textning, syntetiskt tal och teckentolkning. Punkt nummer två tar upp program som sänds på teckenspråk och som riktar sig till döva. I den tredje punkten står det att SVT har skärpt sin uppmärksamhet både i sin rekryteringspolicy samt i utbudet med hänsyn till mångfaldsaspekten. *”Målet*

³⁴ Överenskommelse mellan SVT, SR och UR, s.9

³⁵ Överenskommelse mellan SVT, SR och UR, s.12

³⁶ Sveriges Televisions public service – redovisning från 2008, s.9

³⁷ Sveriges Televisions public service – redovisning från 2008, s.67

är att funktionshindrade ska förekomma såväl i programredaktionerna som i rutan, inte bara som representanter för det funktionshinder man har, utan också i den utsträckning som man förekommer i dagens samhälle – representation.”³⁸ I den sista punkten redovisas att de tre programföretagen, SVT, SR och UR, har en överenskommelse att inom ramen för deras ordinarie utbud belysa olika frågor för funktionshindrade och deras situation. I public service -redovisningen lyfter SVT upp sin programinsats för att skildra funktionshindrade, genom att nämna att det i dramaserien *Livet i Fagervik* förekom en rollkaraktär med ett mentalt funktionshinder.

3.7 SVT:s mångfaldsplan från 2008

Det som tidigare kallades för *Policy för etnisk och kulturell mångfald*, och var en åtta sidor lång skrivelse förvandlades 2008 till halv A4 sida med det nya namnet *Mångfaldsplan för SVT*. I den framgår det att Sveriges Television är till för alla, och välkomnar och respekterar olikheter. Genom att motverka diskriminering av alla former och verka för jämställdhet och mångfald ska SVT hävda principen om alla människors lika värde. Detta ska avspeglas i så väl utbud som personalsammansättning. I policyn framgår även att chefer med ansvar för personal eller utbud är ansvariga för mångfaldsarbetet så som det beskrivs i policyn, lagar och avtal. Hur mångfaldsaspekten ska vägas in när det gäller innehåll och medverkande ska anges i programkontraktet.

Enligt SVT själva ska de:

”I program och tjänster öka kunskapen om och förståelsen mellan människor med olika bakgrund, ålder, kön och sexuell läggning samt med olika funktionsförutsättningar.

Undvika generalisering och låta människor framträda som individer och inte i första hand som representanter för den egna gruppen.

Anpassa arbetsmiljö och arbetsorganisation så att alla kan arbeta och fungera på lika villkor utifrån sina förutsättningar.

Se olika erfarenheter och färdigheter som en tillgång för SVT.”³⁹

³⁸ Sveriges Televisions public service – redovisning från 2008, s.68

³⁹ Sveriges Televisions mångfaldsplan för 2008, s.1

3.8 Beställningsskrivelse

Denna skrivelse finns med i alla SVT:s beställningar, som en fingervisning om att SVT ska sträva efter mångfald och inte utesluta eller diskriminerar några grupper.

*”Divisionen ska vid uppfyllandet av programuppdraget, vad gäller jämställdhet och mångfald, iaktta följande. Sveriges Television är till för alla. SVT välkomnar och respekterar olikheter med hänsyn till kön, ålder, etnicitet, religion eller trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder. SVT ska hävda principen om alla människors lika värde genom att verka för jämställdhet och ökad mångfald samt motverka diskriminering i alla former. Detta ska avspeglas i såväl utbud som personalsammansättning.”⁴⁰ (Se bilaga nummer ett, för beställning av *Livet i Fagervik*.)*

3.9 SVT:s samarbete med HSO

I september 2007 undertecknades en överenskommelse mellan Handikappförbundet och SVT, gällande ett samarbete fram till årsskiftet 2008/2009. Därefter så har ett nytt avtal tecknats för fortsatt samarbete under 2009. Överenskommelsen syftade till att integrera funktionshinder perspektivet i SVT:s verksamhet och innehåller avtal mellan parterna om en samordningsgrupp och om sju specificerade aktiviteter.

- 1) *”utvecklingen och testandet av ett analysverktyg för att mäta förekomsten av människor med funktionsnedsättningar i SVT:s utbud,*
- 2) *framtagandet av broschyren Ord som taggar,*
- 3) *genomförandet av konferensen Med rätt att synas,*
- 4) *utbildningsseminarier,*
- 5) *tillgänglig SVT-webb och publikenkäter,*
- 6) *framtagandet av en lista över personer med funktionsnedsättningar som kan medverka som experter i andra ämnen i SVT och*
- 7) *utvecklandet av samverkansgrupper mellan SVT och Handikappförbunden.”⁴¹*

Den här typen av överenskommelsen är sällsynt på flera sätt. Regelbundna möten mellan ledningarna för SVT och Handikappförbundens samarbetsorgan har etablerats som en tradition. Att en intresseorganisation släpps in i ett medieföretag är ovanligt beroende på den tydliga konflikt som

⁴⁰ Beställningsskrivelse, s.1

⁴¹ von Krogh, Peka inte ut människor i rullstolen, men klipp inte bort henne heller, s.3

normalt finns mellan ett medieföretag som hävdar sitt oberoende och sin självständighet och en intresseorganisation som strävar efter att påverka företagets sätt att arbeta. Handikappförbundens samarbetsorgans (HSO) roll är att fungerar mer som bollplank och inspirationskälla med förståelse för mediens villkor än som en traditionell kravställare. Under arbetets gång har SVT gjort flera tydliga förändringar i policydokument, bland annat så har innehållet i SVT:s public service- redovisning helt förändrats. SVT skriver bland annat att deras mål är att funktionshindrade ska förekomma såväl i programredaktionerna som i rutan, inte bara som representanter för det funktionshinder man har, utan också i den utsträckning som man förekommer i dagens samhälle. Handikappförbunden arbetar även med en ny mediepolitisk plattform. Överenskommelsen kan möjligen även ses som förkännningar om en utveckling som kan skönjas på EU-nivå; så kallad reglerad självreglering.

Torbjörn von Krogh, tidigare gästprofessor i journalistik vid Mittuniversitet i Sundsvall, gjorde på uppdrag av, Handikappförbundens samarbetsorgan HSO, under hösten 2008 en utvärdering av SVT:s samarbete med, HSO.

Utgångspunkten var att hitta konkreta aktiviteter som båda parter hade nytta av. Resultatet blev en överenskommelse om en samordningsgrupp och sju specificerade aktiviteter. Målet med överenskommelsens var att på längre sikt ” integrera funktionshinderspersionen i SVT:s verksamhet.”⁴² I utvärderingen skriver Torbjörn von Krogh att : ”Den femsidiga överenskommelsen mellan Handikappförbunden och SVT av den 3 september 2007 är ett ovanligt avtal, kanske till och med unikt. Att det är ovanligt beror på den tydliga friktion som normalt finns mellan ett medieföretag som hävdar sitt oberoende och sin självständighet och en intresseorganisation som strävar efter att påverka företagets sätt att arbeta. Den traditionella hållningen från ett tv-bolag till påtryckningar utifrån är se, men inte röra”.⁴³

Han gör också kopplingar till studier av mediernas ansvarighet och så kallad reglerad självreglering. Studien visar att möten mellan SVT anställda och samarbetsparterna på HSO gett goda resultat. Bland annat så har innehållet i SVT:s public service- redovisning helt förändrats. SVT skriver bland annat: ”Målet är att funktionshindrade ska förekomma såväl i programredaktionerna som i rutan, inte bara som representanter för det funktionshinder man har, utan också i den utsträckning som man förekommer i

⁴² von Krogh, Peka inte ut människan i rullstolen, men klipp inte bort henne heller, s.5

⁴³ von Krogh, Peka inte ut människan i rullstolen, men klipp inte bort henne heller, s.4

dagens samhälle.”⁴⁴ Torbjörn von Krogh gör också bedömningen att förutsättningarna för fortsatta samarbete är goda. Andra intressanta drag är utvecklingen av en flexibel modell med kontakter och mötesarenor på flera olika nivåer inom SVT.

3.10 Granskningsnämnden

Granskningsnämnden för radio och TV är en statlig myndighet som grundades 1994. Deras uppgift är att i efterhand granska de program som sänts i svenska radio- och tv-företag. Nämndens granskningsärenden kan resultera i besluten, *friande*, *kritiserande* eller *fällande*.⁴⁵

Sammanlagt inkommer det varje år cirka 1500 anmälningar till Granskningsnämnden. Den vidsynthet som råder i Yttrandefrihetsgrundlagen gör att det är få inslag som fälls. Ungefär 95 procent av de besluten som fattas av nämnden är friande, vilket innebär att det är under 100 inslag per år som fälls.⁴⁶

Granskningsnämnden för ingen statistik över vilka ämnen som anmäls, men det inkommer inte mer än ett par anmälningar per år gällande skildringen av funktionshindrade. Sammanlagt är det endast elva anmälningar som gått upp till nämnden rörande ärenden som gäller funktionshindrade sedan 1994 fram till 2008.⁴⁷ Av de elva anmälningarna är de bara ett inslag som har blivit fällt. Det var ett inslag från Lilla Aktuellt, från 1994. (Se bilaga nummer två för en summering av inslaget samt Granskningsnämndens motivering till varför inslaget fälldes.) De program rörande funktionshinder, som har fått flesta anmälningar till Granskningsnämnden, och som även gick upp till nämnden var ett inslag från radioprogrammet, *Programmet som fortfarande inte får heta Bögradio* från 2006. Radioprogrammet fick 33 anmälningar men friades i nämnden. (Se bilaga nummer tre för en summering av inslaget samt Granskningsnämndens motivering till varför inslaget fälldes.)

4. Teori och tidigare forskning

Endast ett fåtal svenska undersökningar har gjorts av medierepresentationen av personer med funktionshinder. Hur funktionshindrade representeras i nyhetsprogram samt hur, är vanligast undersökt. De mest omfattande på området är, Karin Ljuslinders avhandling, ” På nära håll är ingen normal” (2002), samt Marina Ghersettis studie, ”Bilderna av funktionshinder” (2007) . Men oss veterligen finns det ingen undersökning i Sverige som enbart undersökt funktionshindrades representation i fiktion.

⁴⁴ von Krogh, Peka inte ut människan i rullstolen, men klipp inte bort henne heller, s.49

⁴⁵ www.grn.se

⁴⁶ Intervju med Christoffer Lärkner, handläggare på Granskningsnämnden, 2009-04-21

⁴⁷ Intervju med Christoffer Lärkner, handläggare på Granskningsnämnden, 2009-04-21

4.1 Bilden av funktionshinder

Bilden av funktionshinder – en studie av nyheter i Sveriges Television, av Marina Ghersetti publicerades 2007. Under två veckor studerar hon bilden av funktionshinder i nyhetssändningar i Sveriges Television. Hon gjorde även en databasundersökning där inslag från 2005 och första halvåret av 2006 analyserades. Ghersettis bild är entydig. Gruppen ”funktionshindrade” osynliggörs. Enligt studien syns funktionshindrade i rutan endast 0,7 promille av den totala sändningstiden.⁴⁸ Ghersetti konstaterar att funktionshindrade personer ofta används för att illustrera olika typer av samhällsproblem, såsom brist på äldreboenden, arbetsmiljö, och andra svårigheter som deras handikapp bidragit till. De vanligaste formerna av funktionshinder som visas är personer med sensorisk försvagning (till exempel en syn- eller hörselskada), rörelsehinder eller psykisk sjukdom. Funktionshindrade personer presenteras ofta i olika stereotypa indelningar. Den allra vanligaste formen är offerrollen, näst vanligast är hjälterollen.⁴⁹ Ghersetti konstaterar även att funktionshindrade inte framställs på lika villkor som andra medborgare, i frågor som inte gäller funktionshinder. Den sammantagna bilden av funktionshindrade personer är att de är passiva, hjälplösa och vårdberoende.

4.2 Dissad och missad

Rapporten *Dissad och missad - Funktionshindrade i Sveriges Television*, av Gunilla Jarlbro och Michael Rübsamen publicerades 2008. Visionen var att skapa ett användbart verktyg för medieföretag, för att de själva skulle kunna mäta hur ofta, hur många och på vilket sätt som funktionshindrade framställs. Syftet med projektet var bland annat att öka andelen personer med funktionshinder som medverkar i medier.⁵⁰ Projektet att skapa ett analysverktyg för funktionshindrade i medier ingick som en del i paraplyprojektet *Med i Medier* som drivs av Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO, med syfte att skapa samarbetsformer mellan Handikappförbunden och olika aktörer inom såväl tv, radio, press som inom reklambranschen.⁵¹ Uppgiften var att ta fram ett analysinstrument i form av en kodbok som kunde användas av mediebolag för löpande mätningar. Enligt Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO har upp emot 20 procent av Sveriges befolkning någon form av funktionshinder. Den frågeställningen som givetvis följde blev då om även 20 procent av deltagarna i programmen i Sveriges Television har funktionshinder. Ghersettis studie visar att det är mer passande att tala om promille än procent av den totala sändningstiden när man talar om hur ofta funktionshindrade syns i SVT.

⁴⁸ Ghersetti, *Bilden av funktionshinder*, s.19

⁴⁹ Ghersetti, *Bilden av funktionshinder*, s.32

⁵⁰ Jarlbro och Rübsamen, *Dissad och missad*, s.28

⁵¹ Jarlbro och Rübsamen, *Dissad och missad*, s.5

4.3 På nära håll är ingen normal

Karin Ljuslinder, medieforskare vid Umeås universitet, redovisar i sin doktorsavhandling, *På nära håll är ingen normal*, från 2002, hur personer med funktionsnedsättning framställts i Sveriges Television under åren 1956 till 2000. Hon konstaterar att andelen program och inslag om och med funktionshindrade inte har ändrats speciellt vad gäller medverkan, programkoncept och representationsstrategier sen SVT:s start 1956. Ljuslinder konstaterar att av SVT:s totala sändningstid under 44 år (1956 -2000), har endast 1- 2,2 promille handlat om funktionshinder.⁵² Under 50- och 60-talet var program om och med funktionshindrade mycket ovanligt, och tilldelades en sändningstid på endast några minuter per år. Under 70-talet ändrades detta och tiden ökade till 1,5 - 2 timmar per 1 000 sändningstimmar och har sedan dess legat konstant. Handikappade och funktionshindrade förekommer, enligt Ljuslinders forskning, främst i nyhets- och faktaprogram och är sällsynta i humorprogram, frågesport och i dokusåpor. Endast 1-2 program per år kan klassificeras som fiktions- och underhållningsprogram.⁵³ Hon skriver även att funktionshindrade främst skildras som en grupp. De får exemplifiera problem som antas gälla alla personer som har funktionshinder. Funktionshindrade förekommer sällan som vanliga medborgare i en aktuell samhällsfråga. Ljuslinder kommer även fram till att SVT under den undersökta tidsperioden använder sig av förenklade stereotyper för att skildra funktionshindrade. De gestaltas antingen som hjältar, offer, skurkar, infantiler, eller görs till spektakel. ”Trots att mediernas betydelse i det handikappolitiska arbetet framhålls i olika politiska dokument och trots att det stora flertalet programmakare sannolikt har en seriös ambition att efterleva vårt samhälles officiellt antagna handikappolitiska mål, kan SVT:s program faktiskt motverka dessa mål genom att funktionshindrade personer återkommande gestaltas som annorlunda i jämförelse med ”de normala.”⁵⁴

Ljuslinder hänvisar i sin forskning till Tom Shakespeare som anser att det behövs tre saker för att åstadkomma en förändrad mediebild. ”För det första en vilja att använda funktionshindrade personer i medieproduktioner som skådespelare, programledare och såpastjärnor. För det andra en självklar involvering av funktionshindrade karaktärer i serier och i bakgrunden av serier, som staffagepersoner, allmänhet. För det tredje krävs det också program filmade med funktionshindrade personers kameraöga.”⁵⁵

⁵² Ljuslinder, *På nära håll är ingen normal*, s.67

⁵³ Ljuslinder, *På nära håll är ingen normal*, s.67-68

⁵⁴ Ljuslinder, *På nära håll är ingen normal*, s.164

⁵⁵ Ljuslinder, *På nära håll är ingen normal*, s.158

Vi tolkar Ljuslinders avhandling, så att lagstiftning, politiska måldokument, utredningar och mediepolitiska dokument främst lyfter fram begreppet och vikten av tillgänglighet. Däremot förbises åtgärder, de nämns nästan inte alls. De handikappolitiska målen har huvudsakligen kommit att handla om teknisk tillgänglighet till programutbudet.

4.4 Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad

Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad är en C-uppsats från 2007, av Linnea Amsen, Emma Forsberg och Lisa Josefsson på Media managementutbildning vid Kalmar högskola. Uppsatsen är en innehållsanalys av hur människor med funktionsnedsättning medverkar och framställs i SVT1 och SVT2 under bästa sändningstid. Uppsatsförfattarna har valt att titta på olika programgenrer för att kunna se på situationer då funktionshindrade förekommer utan att funktionshindret är i fokus. De har även mätt i tid, hur länge personer med funktionshinder medverkar i SVT1 och SVT2 på prime time under en vecka.

Resultaten visade att funktionshindrade medverkade 3,1 procent av den sammanlagda prime time-tiden under en vecka i både SVT1 och SVT2.⁵⁶ Detta innebär att funktionshindrade medverkade i genomsnitt 9,38 av 300 minuter per dag. Det är fortfarande en underrepresentation, men i förhållande till Ljuslinder och Ghersettis forskning är det en ökning av funktionshindrade som medverkade i tv-mediet. Detta kan dock bero på att Amsens m.fl. uppsats undersökte flera programgenrer. Däremot kom de likt Ljuslinder fram till att personer med funktionsnedsättning främst förekom i nyhetsgenren. Deras undersökning visar även att det är vanligare att personer med funktionshinder medverkar i SVT1 än i SVT 2, samt att de flesta funktionshindrade framställs som offer. Det framgår även att rörelsehinder är den funktionsnedsättning som visas mest, cirka 70 procent.⁵⁷ Samtidigt skriver uppsatsförfattarna att rörelsehinder inte är den vanligaste typen av funktionshinder i samhället, det är däremot hörselskada. ”Att rörelsehinder dominerar speglar alltså inte det svenska samhället.”⁵⁸

Det är främst män som representeras i det undersökta materialet. Män förekommer mer än dubbelt så ofta som kvinnor. Till skillnad från tidigare forskning kom Amsen m.fl. fram till att funktionshindrade oftare framställs som individer än som kollektiv. Uppsatsförfattarna skriver även i sin slutsats att de förvånats av SVT:s syn på personer med funktionshinder. ”Gruppen funktionshindrade verkar inte prioriteras lika mycket i mångfaldsarbetet som till exempel personer med en annan etnisk eller kulturell bakgrund. Varför är inte denna grupp människor lika viktiga i försöket att förmedla den svenska

⁵⁶ Amsen m.fl. *Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad*, s.35

⁵⁷ Amsen m.fl. *Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad*, s.36

⁵⁸ Amsen m.fl. *Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad*, s.55

mångfalden?”⁵⁹ Uppsatsförfattarna skriver i inledningen till sin uppsats att, ”det är också intressant att när det gäller funktionshindrades medverkan i SVT talas det om tillgänglighet och att särskilda program ska skapas för funktionshindrade medan etnisk och kulturell mångfald ska det genomsyra hela arbetet från planering till medverkande.”⁶⁰

4.5 Från objekt till subjekt

Från objekt till subjekt är en C-uppsats av Cecilia Blanck och Kerstin Sellin, på Medie och kommunikationsvetenskap vid Södertörns högskola. Uppsatsen är en kvalitativ undersökning av hur personer med funktionshinder och nedsatt autonomi skildras i SVT:s nyhetssändningar. Syftet med uppsatsen var att undersöka hur personer med stora funktionshinder och nedsatt autonomi, det vill säga ”de beroende”, skildras i medierna i förhållande till andra samhällsgrupper som personal, anhöriga och skattebetalare. De tittade även på huruvida medierna hade någon ambition att föra de ”beroendes” talan. Utifrån det undersökta materialet kommer författarna fram till att personer med nedsatt autonomi oftast skildras som objekt.⁶¹ De framställs som passiva mottagare av andras omsorg och åtgärder. Det är även sällsynt att de har någon aktiv roll i själva reportaget. ”En person med nedsatt autonomi skildras mer som ett objekt och en tillhörighet till den som företräder henne eller honom, än ett subjekt och uppdragsgivare åt sina hjälpare.”⁶² Praktiska hjälpbehov skildras ofta genom att exempelvis föräldrar får berätta att personer behöver hjälp med att äta, klä sig och duscha.

Uppsatsförfattarna skriver i sin slutsats att personer med intellektuellt funktionshinder ofta skildras med ett bildspråk som är uppifrån- eller grodperspektiv.⁶³ I de inslag de undersökt har de även funnit att personer med nedsatt autonomi i allmänhet inte får någon namnskylt, men att deras ålder ofta anges. ”Vår tolkning är att någon som helt saknar namnskylt saknar inte bara en identitet, utan också både status och betydelse för själva inslaget. Vi tolkar istället detta återkommande åldersangivande som ett förbarnsligande av personerna.”⁶⁴ Uppsatsförfattarna skriver att journalisternas ambition tycks vara att skildra personer med funktionshinder positivt, att syftena med reportagen är att försvara och förklara personens behov och livssituation. Men trots det skildras funktionshindrade som osjälvständiga objekt, och sympatierna hamnar hos de anhöriga eller personalen, som får berätta om sina upppoffringar. Personerna med intellektuella funktionsnedsättningar ses inte som någon av ”oss” i den tänkta gemenskapen mellan journalist och tittare. ”Ordet *de* hamnar exempelvis nästan alltid framför ord som

⁵⁹ Amsen m.fl. Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad, s.60

⁶⁰ Amsen m.fl. Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad, s.11

⁶¹ Blanck och Sellin, Från objekt till subjekt, s.65

⁶² Blanck och Sellin, Från objekt till subjekt, s.65

⁶³ Blanck och Sellin, Från objekt till subjekt, s.67

⁶⁴ Blanck och Sellin, Från objekt till subjekt, s.70-71

”utvecklingsstörda”, ”psykiskt sjuka” eller ”handikappade”, vilket ytterligare markerar avståndet från ”oss”.⁶⁵

4.6 Det är lätt att man buntar ihop dem

Linnea Damber Berg och Kristine Ålöw, vid Göteborgs universitet, gjorde under våren 2007 en kvalitativ textanalys med genreperspektiv om representationer av personer med funktionshinder i svenska tv-program våren 2007. Undersökningen gjordes på uppdrag av Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO. Syftet med undersökningen var att jämföra hur representationen av personer med funktionshinder såg ut i olika svenska tv-genres, samt ifall dessa kan betraktas vara av diskriminerande karaktär. Uppsatsförfattarna undersökte och jämförde sex svenska tv-program som utgör exempler på olika genrer: ”I en annan del av Köping” (dokusåpa), ”Outsiders” (dokumentärserie) ”Playa del Sol” (dramakomedi), ”Argument” (studiodebatt), ”Nya Drömjobbet” (utbildningsprogram, i form av en paneldebatt, ”Uppdrag granskning” (undersökande journalistik). I de fall där representationer av funktionshinder haft en central roll kom de fram till att det fanns både skillnader och likheter mellan representationer av personer med funktionshinder i de undersökta genrererna. De är lika i sina kategoriseringar och vaga i gränsen mellan fakta/fiktio. Skillnaderna handlar om människosyn och perspektiv på problem, lösningar och på vilket sätt de diskuteras.⁶⁶

Urvalsprocessen visade att antalet program där personer med funktionshinder är i fokus är få till antalet, och i samtliga genrer återfanns representationer som kan anses vara av diskriminerande karaktär.⁶⁷

Linnea Damber Berg och Kristine Ålöw tydliggör även att det oansenliga antalet representationer av människor med funktionshinder som de fann i urvalsprocessen är en form av diskriminering.

4.7 Gränslös glädje, vägen till rättvisa?

Jori Strom och Jenny Särholm vid Göteborgs universitet, gjorde under hösten 2007 ett examensarbete om hur människor tolkar skildringen av intellektuellt funktionshindrade i dokumentären ”I en annan del av Köping”. För att få ökad förståelse för publikgruppens uppfattning utförde de en kvalitativ studie med fokusgruppsintervjuer, med utgångspunkt i receptions- och genre-teori. Tre olika fokusgrupper, med vissa nyckelfaktorer för varje grupp valdes ut, en grupp bestod av personer utan personlig erfarenhet av intellektuella funktionshinder, en annan av föräldrar till psykiskt funktionshindrade och den tredje av personer med egna intellektuella funktionshinder.

⁶⁵ Blanck och Sellin, Från objekt till subjekt, s.66

⁶⁶ Damber Berg och Ålöw, Det är lätt att man buntar ihop dem, s.72-74

⁶⁷ Damber Berg och Ålöw, Det är lätt att man buntar ihop dem, s.72

För att kunna jämföra grupperna sinsemellan var det betydelsefullt att ha homogena grupper. Samtliga publikgrupper uppfattade skildringen som ensidigt positiv och lättsam. De ansåg att funktionshindret fanns i periferin och att programmet fokuserar på de medverkandes personligheter.⁶⁸ Människor utan samt de med personlig erfarenhet av intellektuellt funktionshindrade uppskattade att programmet exkluderar problembaserade skildringar och därigenom skapar en motpol till andra medietexter. Däremot ansåg personerna med egna intellektuella funktionshinder att programmet inte speglar en verklighet som de kan identifiera sig med.⁶⁹

4.8 Medierna – identitet och representation

”Även om mediernas utbud är varierat och mångfasetterat är det inte säkert att det speglar och stöder alla de identiteter eller gruppbildningar som finns i samhället. Detta kan bli utgångspunkt för en kulturpolitisk strid om rätten till och formen för *representation* i medierna.”⁷⁰ Jostein Gripsrud skriver i boken *Mediekultur, mediesamhälle*, att med tanke på att det är så många människor som dagligen använder radio, tidningar och inte minst tv, anser han att det finns skäl att tro att vi människor har en längtan efter att bli anslutna till den sociala verklighet som medierna kan erbjuda utanför den omedelbara verkligheten. ”(...) användningen av media sätter oss i förbindelse med världen utanför hemmet, kvarteret och jobbet. Medierna påminner oss om att vi är medlemmar av ett samhälle och en värld (...)”⁷¹

Samtidigt, skriver Gripsrud, att medierna är delaktiga och har betydelse för vår socialisation. Den primära socialisationen är den som försiggår bland de allra närmaste, inom familjen. Inom den sekundära socialisationen, där exempelvis skola, arbetsplats och idrottsföreningar är en del, ingår även massmedierna. Gripsrud skriver att medierna har blivit viktigast för den sekundära socialisationen, då medierna bidrar till att definiera verkligheten omkring oss, och därmed också vilka vi är.⁷² ”De visar fram olika sätt att förstå världen, olika sätt att framställa en – i bild, ljud och skrift – och de lanserar idéer om vad som är viktigt och oviktigt, bra och dåligt, roligt och tråkigt. De visar oss delar och dimensioner av världen som vi inte själva upplevt och kanske aldrig kommer att uppleva.”⁷³ Som mottagare har vi inte någon personlig kontroll över vad medierna serverar, och samtidigt tvingas vi

⁶⁸ Storm och Särholm, *Gränslös glädje, vägen till rättvisa?*, s.37

⁶⁹ Storm och Särholm, *Gränslös glädje, vägen till rättvisa?*, s.60-61

⁷⁰ Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, s.25

⁷¹ Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, s.16

⁷² Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, s.17

⁷³ Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, s.17

utifrån de medieutbud vi tar del av skapa oss en uppfattning om vilka vi är, vilka vi vill bli eller inte vill bli. Medierna skapar även gemenskaper, där de som medverkar i mediernas utbud, samt de som kan identifiera sig med de som visas i utbudet, blir en del av gemenskapen.”Denna gemenskap har under det senaste halvsekleket dagligen bekräftats och förstärkts av institutioner som Sveriges Radio och Sveriges Television, som når de flesta med gemensam information och underhållning.”⁷⁴ Gripsrud hänvisar även i sin bok till Benedict Andersson (1996), som myntade begreppet ”imagined communities”, som innebär att medierna skapar föreställda gemenskaper. Andersson anser att mediernas föreställda gemenskaper framförallt är framträdande på det nationella planet och som historiskt sett är särskilt tydligt när det gäller den statsägda radion och televisionen.

Gripsrud skriver även om *representation*, det vill säga att framställa någon på ett visst sätt, att låta något eller någon ”stå för” något. ”Representation är med andra ord även en viss *konstruktion* av det som framställs – inte någon fullständig, objektiv återspeglning.”⁷⁵ Publiken är på många sätt utelämnad åt mediernas framställningar eller representationer av världen när de bildar sig *medvetna och omedvetna* uppfattningar om sig själva och den värld vi lever i. I tidningar, radio och tv kan enskilda personer exempelvis representera småbarnsföräldrar eller vara representant för en specifik ort. Representanterna kan då mer eller mindre bra fungera som företrädare för de olika grupperna. ”Kvinnor, arbetare, etniska och språkliga minoriteter, homosexuella, kapitalister (...) har i olika länder och olika tider krävt att bli (mer) representerade i mediernas framställningar av befolkningen. Dessutom kan de rikta starka invändningar mot det sätt på vilket de representeras.”⁷⁶ Rose-Marie Frebran konstaterar i utredningen, *Kontinuitet och förändring – Betänkande av public service utredningen* (SOU 2008:64), att en av public service uppgifter är att spegla den mångfald som finns i hela landet. Men hon tycker inte att speglingen av mångfald realiseras genom program *för* eller *om* vissa minoriteter, istället anser hon att de måste integreras som en naturlig del av Sverige. ”Här finns möjlighet att spegla religionsutövning och föreningsengagemang, funktionsnedsättning och ideellt arbete som en del av alla de liv som levs i landet”⁷⁷ Frebran föreslår även att ta bort nuvarande mål om att 55 procent av produktionen ska göras utanför Stockholm. Istället föreslår hon att fokus ska ligga på att spegla befolkningen, inte på var programmet är gjort.

Barbro Saeterdal skriver i boken *Handikapp – synsätt, principer, perspektiv*, att nyanserade skildringar av personer med funktionshinder är förhållandevis sällsynta i skönlitteraturen. Saeterdal hänvisar i

⁷⁴ Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, s.19

⁷⁵ Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, s.25

⁷⁶ Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, s.25

⁷⁷ SOU 2008:64, *Kontinuitet och förändring – Betänkande av public service utredningen* s.63

boken till Zola (1985), som anser att när funktionshindrade medverkar i tv, film och press framställs de oftast som upphov till "feelings of pity and fear". Zola menar att det går att urskilja tre huvudfaktorer i mediernas framställning av funktionshindrade, "(...) den funktionshindrade blir antingen framställd som ett gissel, ett skrämmande och förhärskande element, eller som offer, eller som representant för oskulden (det eviga barnet)."⁷⁸ Likt all konst, når även skönlitteraturen inte enbart vårt emotionella plan, utan även vårt intellekt och vårt bättre vetande. Därför anser Saeterdal att skönlitteraturens bilder av personer med funktionshinder även kan medverka till ett förstärka stereotypa bilder och fördomar som inte har någon grund i verkligheten.

Den bild som förmedlas i skönlitteraturen av personer med funktionshinder är övervägande negativ och tragisk. Saeterdal skriver att funktionshindrade ofta används som metaforer för att konkretisera ondska eller andra problem. "Vi har många exempel från klassiska litteraturen hur fysiska deformitet förstärker skurkens ondska. (...) Frankensteins monster, Kapten John Silver i *Skattkamarön*, den puckelryggige i *Ringaren i Notre Dame* och *Fantomen på Operan* är andra exempel på hur författaren har använt fysiska deformiteter som yttre tecken på inre ondska."⁷⁹ Funktionshindrade reduceras även i många situationer till att enbart bli huvudpersonens accessoarer. Personen med funktionshinder skriver Saeterdal reduceras som människor för att författaren ska kunna använda den funktionshindrade likt ett litterärt verktyg. "Funktionshindrade används för att krydda handlingen, som exempelvis de sju dvärgarna som bara genom sin blotta närvaro får Snövit att framstå i förhöjd skönhet och glans."⁸⁰

Saeterdal hänvisar i boken även till Clausen (1998), som hävdar att ett genomgående drag i skönlitterära skildringar av funktionshindrade är motsättningen mellan:

"gott – ont (person/värld)

djur – människa

barn – vuxen

asexuell – sexuell

ofarlig – farlig (person/värld)"⁸¹

Att få bli representerad i medierna samt på vilket sätt, är en så pass viktig samhällsfråga att det införts begränsningar i yttrandefrihetsgrundlagen, gällande hur vissa grupper får framställas offentligt, inte

⁷⁸ Tideman, Handikapp – synsätt, principer, perspektiv, s.20

⁷⁹ Tideman, Handikapp – synsätt, principer, perspektiv, s.20

⁸⁰ Tideman, Handikapp – synsätt, principer, perspektiv, s.21

⁸¹ Tideman, Handikapp – synsätt, principer, perspektiv, s.20

minst i massmedia. Det finns exempelvis förbud mot att yttra sig på ett nedlåtande sätt om människor på grund av deras ras, etniska bakgrund eller sexuell läggning, samt mot könsdiskriminerande reklam, det vill säga att man inte får framställa kvinnor som mindre begåvade eller könsobjekt i reklam. Men det finns inga restriktioner inskrivna i yttrandefrihetsgrundlagen kring att det är förbjudet att kränka personer med funktionshinder. Gripsrud skriver även att begränsningar i yttrandefrihetsgrundlagen ofta leder till diskussion, då yttrandefrihet är en grundläggande rättighet i ett demokratiskt samhälle. ”Begrepp som identitet och representation leder oss alltså direkt in i de ständigt aktuella politiska stridsfrågor. (...) Frågan gäller inte minst vad som ska betraktas som lagbrott och vad som bara ska anses vara brott mot principer om medmänsklighet, anständighet, god smak eller sunt förnuft.”⁸²

4.9 Produktion och makt

Producenterna är de som avgör vilka produkter som mottagarna ska erbjudas samt hur de ska utformas. Gripsrud skriver att när det fattas beslut om vad som ska produceras, är det oftast andra faktorer än publikens önskemål som prioriteras, inte minst intresset i att produktionen ska ge maximal vinst. ”I den mån som medieproduktionen är en form av affärsverksamhet, vilket den som regel är i vårt samhälle, kommer ekonomiska vinstintressen att ha en styrande inverkan på både vad som produceras och hur det produceras.”⁸³

Under flera decennier har det förts diskussioner kring produktions- eller avsändarledets makt inom mediekommunikationen. Debatten har främst handlat om i vilken utsträckning det som produceras kan styra mottagarens förståelse, upplevelse och bedömning. Men frågan om produktionens makt är komplex då den bland annat handlar om hur det totala utbudet är sammansatt, samt hur vi betraktar publikens roll, det vill säga om mottagarna är påverkningsbara objekt eller kritiska subjekt, eller befinner sig emellan dessa ytterpunkter. Samtidigt skriver Gripsrud att medieproducenterna har makt att avgöra vad publiken erbjuds. Utifrån hur produkterna är utformade bestämmer de vissa grundläggande premisser för våra upplevelser. Det vill säga vilka åsikter, betydelser och upplevelser vi kan få ut av filmen, boken, musiken, tidningen eller tv-programmet.

⁸² Gripsrud, Mediekultur, mediesamhälle, s.27-28

⁸³ Gripsrud, Mediekultur, mediesamhälle, s.355

Gripsrud skriver även att "(...) den som producerar har ett oavvisligt ansvar för produkten. Detta etiska ansvar kan man inte frånskriva sig genom att hänvisa till att "folk vill ha det vi gör", eftersom folk kanske också – eller hellre – skulle önskat sig en annan och bättre produkt, mätt utifrån olika sakligt relevanta måttstockar av icke ekonomisk art."⁸⁴

För att kunna förstå hur medieproduktionen går till anser Gripsrud att man måste ta hänsyn till, och utgå ifrån att de som arbetar med medieproduktionen har likt alla andra tidigare erfarenheter, kunskaper, upplevelser, tankar och fördomar, det vill säga kulturella grundförutsättningar som de har fått genom socialisationsprocessen, vilket de tar med sig in i yrkeslivet som producent. Där de har som en av sina huvuduppgifter att tolka och bedöma planerade texter (produktioner). "Man måste utgå från att levande människor inom bestämda organisatoriska ramar ständigt skapar nya original i en kontinuerlig dialog med kulturellt etablerade koder eller genrer."⁸⁵

Produktionen av skönlitteratur uppvisar även drag som har likheter med andra kategorier av medieproduktion. För det första att produktionen styrs mer eller mindre av etablerade traditioner, konventioner och genrekrav som man förutsätter att den enskilde känner till och respekterar. Den andra punkten handlar om att graden av reglering varierar utifrån hur industriellt organiserad produktionen är. Det råder även en skillnad mellan den industriella och kommersiella sektorn, och den sektor som åtminstone officiellt grundar sig på konsten och konstnären. Gripsrud skriver att Pierre Bourdieu beskriver spänningsförhållandet mellan de två sidorna genom definitionerna *en intellektuell* och *en kommersiell pol*, som han anser finns inom varje kulturellt och konstnärligt fält.

Gripsrud skriver att ökad konkurrens under de senaste åren har lett till att ägarna ställer allt högre krav på avkastning samt att de som arbetar med produktionerna har fått begränsad handlingsfrihet. "Bra journalistiska idéer kan förkastats med hänvisningar till vad marknadsundersökningar visat om viktiga målgrupper och deras preferenser. Många i mediebranschen uppfattar detta som *naturliga* begränsningar av den redaktionella friheten, medan politiskt beslutade villkor för verksamheten däremot lättare framstår som "onaturligt" och diktatoriskt."⁸⁶

⁸⁴ Gripsrud, Mediekultur, mediesamhälle, s.358-359

⁸⁵ Gripsrud, Mediekultur, mediesamhälle, s.363

⁸⁶ Gripsrud, Mediekultur, mediesamhälle, s.385

5. Material, metod och tillvägagångssätt

Vi har gjort kvalitativa intervjuer för att ta reda på hur de som är delaktiga i produktionsprocessen av dramaserier arbetar med begreppet mångfald. Det vill säga hur arbetar med mångfald ser ut i de olika leden, hur bland annat regissörer, manusförfattare och rollbesättare arbetar med mångfald. Då *Livet i Fagervik* har varit vår fallstudie har vi intervjuat de personer som har varit delaktiga i produktionen av dramaserien. Därmed har valet av intervjupersoner inte gjorts medvetet. Nedan följer en lista på de personer som vi har intervjuat, samtliga personer har arbetat för SVT men flera av dem är frilansare.

Stefan Baron, programchef på Sveriges Television Drama.

Mikael Syrén, är upphovsman till serien *Livet i Fagervik*, manusförfattare, regissör.

Calle Marthin, kreativ producent, en av huvudförfattarna till *Livet i Fagervik*.

Man Chiu Leung Carlson, projektledare för *Livet i Fagervik*.

Harald Hamrell, regissör, ”satte serien”, det vill säga regisserade de fyra första avsnitten av *Livet i Fagervik* och angav på så vis vilken ton som skulle präglade serien.

Mara Kiisk, rollbesättare, hittade skådespelare och rollbesatte första säsongen av *Livet i Fagervik*

Johannes Wanselow, skådespelare, spelar den mentalt funktionshindrade rollkaraktären Ingvar i *Livet i Fagervik*.

Vi har även gjort intervjuer med personer på, Handikappförbundets samarbetsorgan, HSO som har ett samarbete med SVT samt med handläggare på Granskningsnämnden och SVT:s CSR-chef (ansvarig för hållbarutveckling).

Emil Erdtman, utvecklingsledare för projektet Med i medier (HSO, Handikappförbundets samarbetsorgan)

Mia Ahlgren, projektledare för projektet Med i medier (HSO, Handikappförbundets samarbetsorgan)

Christoffer Lärkner, handläggare vid Granskningsnämnden, som bland annat tar hand om de anmälningar som inkommer till nämnden.

Johan Hartman, CSR- Chef (hållbar utveckling) på Sveriges Television. I Överenskommelse dokumentet mellan de tre programföretagen SVT, SR och UR, framgår det att person med CSR-funktion ska svara för en tydlig kontakt med handikapporganisationerna och säkerställa att flertal av de insatser som planeras för personer med funktionshinder får effekt i SVT:s programverksamhet.⁸⁷

5.1 Val av metod

Vi vill i vår undersökning studera hur SVT arbetar med sitt uppdrag att ha ett mångfaldsperspektiv. Som fallstudie har vi valt att undersöka dramaproduktionen *Livet i Fagervik*. Där vi tittat närmare på hur mångfald integrerades i den skapandeprocessen, och för att få en inblick i hur mångfaldsperspektivet växer in i en produktion. Detta har vi gjort genom att göra kvalitativa intervjuer. Vi har även granskat SVT:s dokument kring dramaproduktion, policy, lagar och restriktioner rörande mångfald. Vi har valt bort de kvantitativa analysmetoderna, som bygger på att man analyserar material som låter sig hanteras i form av siffror eller som kan räknas. Då vi inte tycker att den typen av mätverktyg lämpar sig för vår studie och ger svar på de frågor vi ställer oss.

5.2 Kvalitativ intervju

Vi har använt oss av kvalitativa intervjuer som metod när vi pratat med människor som varit delaktiga i arbetet med dramaproduktionen på olika sätt. Vi har varit medvetna om de svårigheter som finns med att göra kvalitativa intervjuer då dessa inte leder till mätbara resultat på samma sätt som kvantitativa metoder. Men vi anser ändå att det är den metod som passar oss bäst då kvalitativa intervjuer är en lämplig metod när man ska samla in och analysera data som är knutna till människors uppfattningar, värderingar och handlande. Några av de saker som vi velat undersöka, är svåra att få reda på annat sätt. Exempelvis: informell information, kommentarer till och bekräftelse av data från andra källor. Vi har även fått hjälp med att kartlägga processer och sociala relationer. Vanligen kombineras kvalitativa intervjuer med fältobservationer, men då vi inte ska studera en pågående process utan analysera arbetsprocessen i efterhand så har detta inte varit aktuellt för vår del. ”I medievetenskapen blir kvalitativa intervjuer vanligtvis använda för att analysera produktion och reception av medietexter, medieaktörers verksamhet och strategier samt händelser och episoder i medierna eller offentligheten.”⁸⁸ Det finns tre olika tillvägagångssätt då man gör kvalitativa intervjuer, ostrukturerade, semistrukturerade och strukturerade. Den metod vi använt under vår undersökning och som passat oss bra är den semistrukturerade. ”I likhet med ostrukturerade intervjuer ger den här intervjuformen stor flexibilitet

⁸⁷ Överenskommelsen mellan SVT, SR och UR, s.5

⁸⁸ Östbye m fl., Metodbok för medievetenskap, s.100

eftersom det är möjligt och naturligt att ställa uppföljande frågor.”⁸⁹ Vid kvalitativ analys är det extra viktigt att dokumentera vad som faktiskt blir sagt under intervjun. Med tanke på detta så bandade vi samtliga samtal med intervjupersonerna och transkriberade sedan dessa.

5.3 Källkritik

”Källkritik handlar inte om att generellt påvisa svagheter hos källan, utan vi undersöker den för att se efter vad för slags information vi kan få ut av den.”⁹⁰ Eftersom vi främst har intervjuat personer som är anställda på SVT så har det varit viktigt för oss att ha i åtanke att de kanske också är formade av sin arbetsplats och på så vis omedvetet ser på saker ur medieföretagets perspektiv. ”I nästan alla situationer vill människor försöka styra det intryck de gör på andra och söker ofta ge en positiv bild av sig själva, så väl ifråga om vad de säger om vad de gör. Intervjuar vi journalister eller yrkesinformatörer möter vi informanter som är vana att hantera information strategiskt, och det måste vi ta hänsyn till vid tolkningen av svaren.”⁹¹ Källkritik handlar om att kunna bestämma källans trovärdighet i relation till den information som ska bedömas. Det är även viktigt att tänka på att intervjuer ska värderas på samma vis som skriftligt material.

5.4 Val av frågor

För att göra undersökningen så representativ som möjligt så har vi valt att utgå ifrån några specifika grundfrågor som vi ställt till samtliga intervjupersoner. Vi övervägde våra frågor, och hade Sawatskys ”tio dödssynder” i åtanke och prövade att formulera om dem efter hans teori. Vi genomförde även en ”testintervju” för att testa vilket gensvar frågorna gav och såg sedan över dem ännu en gång. De personer som vi har valt att intervjua har varit representanter från olika yrkesgrupper som även hade varit delaktiga i produktionen av *Livet i Fagervik* som vi valt att använda som fallstudie. Genom att undersöka vilka som arbetat med produktionen och välja ut de yrkesgrupper som vi ansåg haft en avgörande roll i utformningen och arbetet med hur mångfald skildrades i produktionen.

⁸⁹ Östbye m fl., Metodbok för medievetenskap, s.103

⁹⁰ Östbye m fl., Metodbok för medievetenskap, s.45

⁹¹ Östbye m fl., Metodbok för medievetenskap, s.47

5.5 Material

Utöver det underlag vi skaffat oss genom kvalitativa intervjuer, så har vi fört en hel del samtal med Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO, samt deltagit i work shops som SVT haft ihop med organisationer som representerar minoritetsgrupper. Vi har även tittat närmare på Sveriges Televisions mångfaldsplan 2008, överenskommelsen mellan SR, UR och SVT gällande fördelning för olika slags insatser rörande program om och för funktionshindrade 2008, Sändningstillståndet 2007-2009, Public service -redovisningen 2008, Anslagsvillkor 2008. Radio och TV-lagen 1996, Beställningsskrivelse, Samt studerat avsnitten i dramaserien *Livet i Fagervik* (12 avsnitt á 45 minuter)

5.6 Validitet och reliabilitet

För att undersökningen ska vara korrekt utförd samt tillförlitlig, det vill säga valid, krävs det att man har undersökt det som var tänkt att undersökas. Steinar Kvale skriver i boken, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, att valideringen, att stärka intervjumaterialets trovärdighet, är större desto mer de som utfört undersökningen ständigt kontrollerar, ifrågasätter och teoretiskt tolkar materialet. När man försöker uppnå god validitet är det även betydelsefullt att man tänker på kvaliteten i intervjuandet och ifrågasätter det som sägs och hur tillförlitliga intervjupersonerna är.⁹² Vi är medvetna om att kvalitativa intervjuer kan innebära att respondenten försöker ge en positiv bild av sig själv, både ifråga om vad de säger som i vad de gör. Vi har även intervjuat personer som har yrkesmässiga erfarenheter av att arbeta inom media, och är vana vid att uttala sig och göra intervjuer. Vilket gör att de kan hantera information strategiskt och uttrycker sig politiskt korrekt.

Vi har dock i vår undersökning kunnat främja validiteten genom att vi gemensamt har intervjuat respondenterna personligen, vilket vi anser har varit en fördel, då vi har varit två om att uppmärksamma det som sägs. Då vi har varit två personer vid intervjutillfällena har vi även haft tillgång till två olika uppfattningar av vad som sagts vid respektive intervju och därigenom kunnat bearbeta de olika intervjuerna på ett bättre sätt. Vid ett personligt möte med intervjupersonerna har vi även haft möjlighet lägga märke till ansiktsuttryck, betoningar samt att vi har haft möjligheten att kunna be respondenten att återupprepa, förtydliga, förklara samt exemplifiera det han eller hon har sagt. Dock skedde intervjun med Stefan Baron via mail och per telefon då han inte hade möjlighet att träffa oss personligen. Pågrund av dessa omständigheter så har vi valt att endast använda en liten del utav svaren i vårt resultat, då vi anser att validiteten inte är lika hög som för de övriga intervjuerna. Vi valde även att förlägga intervjun

⁹² Kvale, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, s. 218

med Stefan Baron till ett tillfälle då de andra intervjuerna redan var färdiga och sammanställda. Detta för att vi på så vis kunde fokusera på kompletterande frågor, av en mer faktamässig karaktär, då det kan vara svårt att avläsa känslouttryck, mimik och betoningar då intervjun inte sker via ett personligt möte. Övriga intervjutillfällen har varit omkring en till två timmar, vilket vi anser har gett intervjupersonen möjlighet att tänka genom de frågor som vi har ställt samt utveckla sina svar. Vid längre intervjuer finns det även möjlighet för respondenterna att få förtroende för oss och inte längre känner press över att formulera sig korrekt. Alla intervjuer spelade vi även in och transkriberade efter varje intervjutillfälle. Detta både för att vi skulle kunna fokusera på vad respondenten sa vid intervjutillfället, för att kunna ställa följdfrågor, men för att kunna få direkta citat samt undvika risken för att missa värdefulla nyanser i samtalen eller annan information av värde. Däremot gjorde längden på intervjuerna att vi fick ett omfattande material att transkribera som det även tog lång tid att sammanställa till vårt resultat. Intervjuerna har vi transkriberat så ordagrant vi har kunnat och i citaten har vi endast justerat för att få ett språkligt flyt i texten, i de fall då intervjupersonen har stakat sig eller uttalat grammatiskt fel. Däremot har inte innebörden eller huvudsakliga ordval ändrats.

Det vi ser som kan ha påverkat undersökningens tillförlitligheten, är att det kan vara svårt att göra om samtliga intervjuer och få samma resultat. Detta med tanke på att det är svårt att avgöra vad som påverkar respondenterna att ge ett visst svar. Kvale skriver att validitet handlar om att ifrågasätta giltigheten, sanningshalten samt riktighetens hos ett yttrande. Det vill säga att forskaren har en kritisk syn och anger sitt perspektiv på det undersökta ämnet och kontrollerar att det inte gjorts några sneddrivna tolkningar. ”Det rör sig om att kontrollera de empiriska beläggen för och emot en tolkning (...) och kritiskt bedöma och jämföra den relativa rimligheten av de olika tolkningar som givits för samma handling”⁹³ Vi har även ställt frågor om hur man arbetar med mångfald i dramaproduktioner, till personer som på olika sätt är involverade i arbetet, vilket kan ha medfört att de känner att de måste ställa sig i en förvarsposition och försvara sitt handlande istället för att berätta och resonera kring hur arbetet med mångfald faktiskt går till. Flera av de personer som vi intervjuade var även knutna till Sveriges Television, antingen som fastanställd eller som frilansare, och därmed befinner de sig i en beroendeställning till SVT. Vilket kan påverka deras svar, då de inte vill framställa sig själva eller SVT i dålig dager, i rädsla för att få dåligt rykte eller gå miste om arbetsmöjligheter på SVT. Några av våra intervjuer har skett på intervjupersons arbetsplats, hemma hos respondenten samt på café. Det är svårt att avgöra huruvida platsen för intervjun kan ha påverkat personens svar. Men det finns en möjlighet att de personer som vi inte har intervjuat på deras respektive arbetsplats kan ha gett ett mer uppriktigt och

⁹³ Kvale, Den kvalitativa forskningsintervjun, s. 219

ärligt svar, då de sluppit känna sig påverkade av arbetsplatsmiljön. Samtidigt kan de intervjuer som har ägt rum på respondentens arbetsplats ha påverkats av arbetsmiljön runt omkring, och personen kan ha känt sig tvingade att svara på ett professionellt sätt som låter politiskt korrekt. Dramaserien *Livet i Fagervik* spelades även in under 2007, och samtliga intervjupersoner har gått vidare med nya produktioner, vilket gör att intervjuerna blir ur ett bakåtblickande perspektiv, och innebär att det respondenterna uttalar sig om inte ligger färskt i minnet.

Det är även svårt att dra generella slutsatser utifrån vårt intervjumaterial, då vårt urval är avgränsat. Vi har intervjuat en person från respektive kategori som har varit delaktiga i produktionsarbetet med *Livet i Fagervik*. Vi har exempelvis endast intervjuat en regissör och manusförfattare, och det är därför svårt att uttala sig generellt om hur regissörer eller manusförfattare tänker kring mångfald i dramaproduktioner. Däremot kan vi uttala oss om hur olika personer resonerade kring mångfald i *Livet i Fagervik*. För att urvalet av intervjupersoner skulle vara representativt valde vi att utgå från *Livet i Fagervik* som ett exempel, och därmed har vi inte medvetet valt vilka vi skulle intervju. Däremot valde vi dramaserien utifrån att vi visste att det förekom en person som var mentalt funktionshindrad, samt en karaktär som var homosexuell, och att representationen av etnicitet var förhållandevis låg.

6. Resultat

Resultatdelen presenteras utifrån studiens tre frågeställningar. Varje del består av direkta - och indirekta citat, som ett resultat av våra kvalitativa intervjuer. Resultatet kommer att innehålla egna tankar och reflektioner, men vi kommer konsekvent att tydliggöra vad som är egna tolkningar och vad som är resultat.

6.1 Hur arbetar produktionens medarbetare med mångfald i *Livet i Fagervik*?

Det mångfaldsperspektiv som stod inskrivet i manuset till *Livet i Fagervik* från början var att en av huvudrollsinnehavarna skulle vara kvinna och att Annikas dotter Hanna skulle vara homosexuell samt att bagarfamiljens son Ingvar skulle vara mentalt funktionshindrad. Men de som arbetade med produktionen av *Livet i Fagervik* likt, regissören Harald Hamrell, Man Chiu Leung Carlson som var projektledare, idéskaparen Mikael Syrén samt huvudmanusförfattaren Calle Marthin, bekräftar att mångfald inte var något som prioriterades eller som man tänkte särskilt kring under arbetet med *Livet i Fagervik*. Mikael Syrén berättar att tanken med serien var att den skulle vara "svensk och skön".

Enligt Calle Martin framgick det inte heller av beställningen att det skulle finnas ett mångfaldsperspektiv i dramaproduktionen. *”Min chef sa till mig, ”jag vill att det ska vara snyggt och jag vill att det ska vara mycket utomhus.” Det skulle bli vackra vykort. Och det ska vara feel good, hjärta, smärta, sentimentalitet och givetvis lite humor. Men det fanns ingenting om mångfald.”* Som uppsatsförfattare tyckte vi det var intressant att mångfald var ett populärt begrepp men att det ändå inte låg särskilt högt upp på prioriteringslistan. Att begreppet är så pass brett och mångtydigt resulterar i att det går att applicera på en mängd olika saker i produktionen. Därför kommer vissa saker mer i skymundan än andra. Programchef på Sveriges Television Drama, Stefan Barons, berättar att hans arbete består av två bitar, programutveckling och produktion. *”Jag ansvarar för manus- och projektutveckling inom det vi kallar Drama. Utöver den självklara Tv-dramatiken innefattar detta också komediserier och teater/dans/opera. Alla uppdrag ska beakta SVT:s policy och i detta fall har vi lyckats tycker vi, till exempel med funktionshinder och sexuell läggning i Livet i Fagervik även om det inte uttryckts specifikt i det ursprungliga uppdraget att det skulle vara mångfald.”*

När vi pratade med produktionens medarbetare förstod vi att det är svårt att ”placera in” mångfald i efterhand och att det bästa sättet att främja mångfald är att plocka in det redan i manus. Harald Hamrell berättar att han som regissör inte har möjlighet att ändra på själva historien eller huvudrollerna för att placera in mer mångfald. Däremot har han möjlighet att byta ut biroller för att få in mer mångfald i produktionen, vilket han även gjorde i *Livet i Fagervik*, där han tog beslutet att plocka in två personer med utländsk bakgrund som fick spela bartender respektive polis. *”I Livet i Fagervik så sa jag faktiskt, vi måste ha in någon, i Sverige är i varje fall 20 procent andragenerationens invandrare eller har en utlandsfödd förälder. Och här har vi i princip ingen. Maria Sid som spelar Annika, var en tillfällighet, det var inte för att hon var finsk utan för att hon var jätligt bra i rollen, hon kunde varit någon annan nationalitet eller svensk. Det var inte inskrivet i manus att hon skulle vara finska. Alla roller i det här lilla svenska samhället var inskrivna som svenskar. Och pappan har ju en advokatbyrå...”* ja vänta lite här, han kan inte komma från Jugoslavien, advokatbyrå har ju funnits sedan 50 – talet, han måste ju vara infödd i det här.” *Då hade man blivit tvungen att göra om hela serien. Det måste vara inskrivet från början, det måste tänkas ifrån kärnan för att det ska kännas rimligt och rätt. (...) Nu var det ju så att Livet i Fagervik handlade om en svensk småstad och då går man till arketyper av svensksmåstad och det blir en svensk advokat som har en svensk syster och så vidare .”*

Flera utav intervjupersonerna upplevde att det var svårt att skildra någonting som låg långt ifrån deras egen vardag. De berättade att det fanns en rädsla för att göra fel som ibland ledde till att de istället avstod från att skildra vissa saker. Calle Martin, kreativ producent, berättar att valet att ta in de två

birollerna med utländskbakgrund var en form av kvotering för att få in personer som avvek från övriga rollkaraktärer som hade ett utmärkande nordiskt utseende. *”Det var lite kvotering för att man hade dåligt samvete. Shebly Niavarani, spelade ju bartendern, och han är en jätte duktig skådis, så honom skulle jag velat ha med någon annan stans i serien också. Man tänkte att han kanske skulle kunna få en större roll. Att han skulle kunnat få ett eget fall. Men nu blev det inte så. I den här serien blev han ingenting. Han är bara en funktion. Man skäms mycket över sådant. Vi tänkte när vi arbetade med serien att ”nu för i helvete måste vi skärpa oss. Vi har ingen som inte ser nordisk ut. Vi måste få in andra som ser annorlunda ut.” Och då kom polisen och bartendern. Man pekar även på Maria Sid och säger att hon pratar finlandssvenska och är en invandrare. Men så tänker man det är hon ju inte egentligen, hur ska man kunna komma undan med det här? Finlandssvenskar är ju fininvandrare, och det är ju inte de vi ska skildra. Inte tänker man på att Mark Levegod är en invandrare, man tänker ju istället, här kommer en akademiker som talar finlandssvenska, och han är en av oss. Så tänker man ju.”*

Det som samtliga intervjupersoner associerar till då vi pratar om mångfald är etnicitet. Både etnicitet och genus är någonting som de flesta utav de vi intervjuat säger sig tänka på i olika led av produktionen, men då det gällde funktionshinder var det annorlunda. Man Chiu Leung Carlson, projektledare för första säsongen av *Livet i Fagervik*, tycker att det kan bli för uppenbart och påklistrat när rollkaraktärer med utländsk bakgrund placeras in i en dramaproduktion, bara för att de ska representera mångflad. Hon jämför även *Livet i Fagervik* med TV4:s dramaserie *Oskyldigt dömd*, som sändes ungefär samtidigt, där flera kända ansikten likt Mikael Persbrandt, fanns med. Hon menar att på SVT som finansieras av licenspengar är man inte tvungen att ha med kända ansikten som drar eller personer som har ett oklanderligt yttre. Detta eftersom SVT inte är en kommersiell kanal som lever på annonsintäkter, likt TV4 gör. *”I Livet i Fagervik tänkte vi i första hand på kön och att ha ett så brett åldersspann som möjligt, samt på utseende, att ingen i serien skulle vara direkt bildskön. Utan att de hade ett utseende som representerade det ”svenska folket.” Men mycket mer än så tänkte vi nog inte på mångfald, förutom de som var inskrivet i manus.”*

De bakomliggande orsakerna till varför en mentalt funktionshindrad karaktär finns med i *Livet i Fagervik* tycks vara helt andra än arbetet med mångfald. Det verkar snarare handla om dramaturgiska och komiska aspekter. Calle Martin, kreativ producent berättar att valet att ha med rollkaraktären Ingvar i dramaproduktionen inte var ett val som gjordes utifrån ett mångfaldsperspektiv. *”Johannes spelar ju en kille som är funktionshindrad, men det var nästan mer en komisk anledning till att vi tog honom. Det var inte för att vi ville göra ett bättre samhälle om tio år.”* Mikael Syrén upphovsman, manusförfattare, regissör berättar att tanke med karaktären Ingvar var att det skulle finnas en rollkaraktär i *Livet i*

Fagervik som var extra emotionell, som skulle kunna säga och göra saker, utan att konsekvenserna blev så stora, då det är svårare att blir arg på en rollkaraktär som har ett mentalt funktionshinder. ”Dels för att han blev lite extra känslig då, och hjärtlig. Vi vill ju att han ska vara ett barn i en vuxen kropp. Så är det roligt också. Jag kände kanske att jag hade lite dåligt samvete inför den här serien att jag inte skrivit in funktionshindrade innan... fast jag vet inte om det är sant, ha ha ha... Jag kände nog att jag hade dåligt samvete för att jag varit för lite engagerad när det gäller minoritetsgrupper. Å andra sidan så har jag ju satt dit Ingvar i denna serie så!”

I vår litteratur går det att läsa att funktionshindrade ofta reduceras till att enbart bli huvudpersonens accessoarer. Saeterdal skriver att personen med funktionshinder reduceras som människor för att författaren ska kunna använda den funktionshindrade som ett litterärt verktyg. ”Funktionshindrade används för att krydda handlingen, som exempelvis de sju dvärgarna som bara genom sin blotta närvaro får Snövit att framstå i förhöjd skönhet och glans.”⁹⁴ Mikael Syrén, upphovsman, manusförfattare berättar att tanken var att Ingvar även skulle fungera som en bror för Johan, Johan skulle stå för det akademiska och lite kyliga medan Ingvar skulle vara mer varm, jordnära och rakt på sak. ”Det kändes som att om Johan, som är advokat har en styvbror som är så försvarslös och så direkt, så ger det mycket tyngre incitament, på en svensk karaktär. Det är mycket svårare att gå emot Ingvar, än en elak rik mamma eller något sådant som det hade varit i en amerikansk serie. För en svensk är det, det svåraste som finns, att göra någon som är svag illa. Och sen så är Ingvar ju ”gratis” rolig. Och han kan göra någonting som vi har försökt att få båda Annika och Ingvar att stå för på var sitt håll, som sanningssägandet och den direkta kommunikationen. Där man bryter mot allt svenskt också. Man måste vara från Finland eller lite lätt utvecklingsstörd för att göra det... ha ha ha...”

Flera av de personer vi intervjuat upplever att det finns en ”osynlig kvot” att fylla då det gäller mångfald. Att det gärna får finnas med, men får inte ta för mycket plats. Rollbesättare för *Livet i Fagervik*, Maria Kiisk tror inte att det skulle gått att få in någon mer person med funktionshinder i serien. ”Det fanns inte utrymme för att till exempel bagaren skulle vara rullstolsbunden, för sonen var ju förståndshandikappad det skulle kanske ha blivit för mycket, alltså det måste finnas en trovärdighet.”

Intervjupersonerna berättar att karaktärer som tillhör en utsatt grupp kan vara extra svåra att gestalta, eftersom det är så viktigt att göra det på rätt sätt. Den röda tråd vi funnit vid våra intervjuer är att humor varit ett viktigt redskap då man arbetar med mångfald och i synnerlighet funktionshinder.

⁹⁴ Tideman, Handikapp – synsätt, principer, perspektiv, s.21

Mikael Syrén upphovsman, manusförfattare, regissör, berättar även att de som arbetade med produktionen av serien hade svårt att bestämma sig för hur Ingvar skulle vara i sin personlighet och hur han skulle uppträda. *”Vi hade stora problem med ”hur utvecklingsstörd” Ingvar skulle vara. Kan han räkna? Kan han läsa? Kan han skriva? Fattar han hur ett barn blir till? Och om han skulle bli kär i någon skulle det bara innebära problem? Han har ju inte någon diagnos för oss, han är bara lätt bakom.”* Mikael Syrén berättar även att i och med att Ingvar är mentalt funktionshindrad finns det en risk att Ingvars känslor, tankar och handlande inte tas på allvar. Mikael Syrén berättar de, i de sista avsnitten, valde att skildra en kyligare sida av Ingvar, för att visa att alla personer med funktionshinder inte är konstant glada hela tiden, utan att de också har behov av att få visa andra känslor. *”Vi har försökt några gånger särskilt i slutet av säsong ett att visa att Ingvar lär sig något och utvecklas medans hans pappa rasar ihop mer och mer. Vi har även försökt att ge Ingvar något kyligare drag inför det här, att han nästan inte tål mer från sin pappa. Han har ju från början varit medberoende, det är ju han som håller upp snapsen på morgonen för att pappan ska vara lugn och så där. Men när allt blir så knasigt och jobbigt så blir det för mycket för Ingvar och han reagerar med att stänga av.”*

Harald Hamrell, regissör tycker att det är viktigt att publiken får en positiv upplevelsen av rollkaraktären Ingvar. *”Jag minns inte jobbet med Ingvar som problemfyllt utan väldigt kul. För det var viktigt också att hitta de grejer som gjorde att det blev lite humor, för humor är väldigt befriande. Så att man inte sitter som åskådare och bara vrider på sig och tänker, ”gud vad hemskt, vad jobbig den här situationen är” utan att det finns en humorkänsla så att man tycker om honom, att man skrattar lite med honom, inte bara åt honom.”* Vid arbetet med rollbesättning, berättar de personer som har varit delaktiga i produktionen av *Livet i Fagervik*, att mångfaldsperspektivet har kommit längre ifråga om genus och etnicitet, än när det kommer till personer med funktionshinder. Att använda sig av funktionshindrade skådespelare är fortfarande ovanligt i både film och tv-produktioner. Nedan följer de resonemang som regissören Harald Hamrell respektive huvudmanusförfattaren Calle Marthin förde inför att de skulle tillsätta den mentalt funktionshindrad rollkaraktären Ingvar.

”Jag tror att det var för komplicerade scener för att vi skulle kunna välja en skådespelare med mentala funktionshinder, jag tror inte att det hade gått. Möjligen om man hade haft någon med ett lite lätt handikapp. Problemet är att kunna jobba med de här förutsättningarna under väldigt kort tid. Vi gjorde 4,5 minuter om dagen. Det är ganska hårda krav på alla som står både framför och bakom kamerorna. Att då ha någon ”som inte riktigt är med” skulle kunna riskera hela produktionen, om det inte fungerade. Alla måste fungera.” (Harald Hamrell)

”Jag hade tänkt att Ingvar skulle spelas av någon som till exempel hade Dawn syndrom. För jag har hört om flera teatergrupper där de är skit duktiga. Så det hade jag en plan på länge. Men då säger någon, vilket jag kan förstå i just det här fallet, det här är en sex månaders inspelning, nio timmar om dagen. Vad händer om den här personen inte klarar det, och vi är inne på månad tre. Vad gör vi då? Det är ett stenhårt arbete. Så då backade jag på grund av det.” (Calle Marthin)

I boken *Handikapp – synsätt, principer, perspektiv*, skriver Barbro Saeterdal att i skönlitteraturen är nyanserade skildringar av personer med funktionshinder förhållandevis sällsynta. Hon menar att skönlitteraturen, liksom all konst, inte enbart påverkar oss på ett emotionellt plan, utan även på ett intellektuellt. Hon anser därför att skönlitteraturens bilder av personer med funktionshinder även kan medföra att stereotypa bilder och fördomar förstärks. Calle Marthin berättar att det finns en rädsla för att ha med personer med funktionshinder för att man är rädd för att skildringen ska bli stereotyp. *”Man vill ju lyckas. Rädslan för att misslyckas eller för att göra ett pekoral, och rädslan för att göra ”barn-tv”, gör att man inte vågar ta in funktionshindrade. För om han är för snäll blir det för typiskt, och är han för ond är det för uttänkt. Då backar man. Och så blir det ingenting istället. Av ganska egoistiska själ, men så tror jag att det är.”*

Harald Hamrell berättar att det fördes mer diskussioner kring hur Ingvars rollkaraktär skulle gestaltas än om någon annan karaktär. Harald Hamrell har inte några erfarenheter av arbete med funktionshindrade karaktärer i de filmer och dramaserier han tidigare har regisserat. *”Det är dåligt med det... Om man pratar om olika mångfald, så har ju HBT skildrats i en mycket högre grad. Jag tycker också att när man jobbar på SVT så blir man nästan lite förbannad ibland, att det är bara så svenskt, svenskt, svenskt istället för att man liksom med en naturlighet väver in variationer av olika etniciteter.”*

En intressant iakttagelse vi gjort är att vem/vilka som ligger bakom manus är någonting som våra intervjupersoner återkommer till då de resonerar kring varför det finns en sådan underrepresentation utav vissa grupper inom drama. Maria Kiisk som rollbesatte den första säsongen av *Livet i Fagervik*, menar att det inte alltid är så lätt att få till mångfald, då manusen ofta är skrivna av och för vita medelålders män. *”Vi tänker på att inte plocka in stereotyper. Men när man får ett manus med 50 roller och 40 av dem är män som är 35 år, då är det svårt att variera sig. Jag tycker att det blivit lite bättre, men genom åren har jag haft fler stora roller skrivna för män.”*

Maria Kiisk pekar även på att det inte finns skådespelare som kan täcka in mångfald, och hon berättar att som rollbesättare arbetar hon främst med mångfaldsområdena etnicitet och kön. Hon berättar att förut, kunde en person med utländsk bakgrund inte spela en person som var elak eller skurk, men idag har det blivit mer accepterat, det är även mycket enklare att placera in en kvinna istället för en man i

rollen som läkare idag. Hon tror att manusförfattarna bara inte tänker på mångfald, att de glömmer bort att en läkare faktiskt kan vara kvinna också. *”Nu har vi kommit så långt att när vi ska ha en läkare så har jag försökt att driva det till att då behöver det ju inte vara ” Karin Petterson” utan det kan lika gärna vara någon som heter Svetlana istället. Förr kunde man ju aldrig ha en invandrare eller flykting som inte var hjälte, men det finns ju inte bara goda människor som är flyktingar eller invandrare. Vi har kommit längre med att våga skildra folk med sina fel och brister.”*

Varför rollbesättningen blev som den blev just i *Livet i Fagervik* tycks till stor del ha handlat om tillgänglighet. Calle Marthin, kreativ producent, minns rollbesättningen som intensiv. Det var bråttom och svårt att hitta folk med kort varsel. *”Vad har vi? Vad har vi bland tjejerna? Ingenting, shit, vad har vi i Finland då? Ja, hon. Ta hit henne och prova. Och killar runt 30 år då? Ja, det finns inga killar runt 30 år. Jo, men vänta. Jag vet en som gick på scenskolan. Så tog vi honom.”*

Johannes Wanselow, som i *Livet i Fagervik* spelade funktionshindrade Ingvar, träffade casting- ansvarig i fikarummet och fick frågan vad han skulle göra under våren. Inom några veckor hade han fått rollen. *”Jag fick ett mail om att jag var välkommen på provfilmning, jag skulle improvisera lite bara. Det är det värsta när man inte får några direktiv. I slutet av mailet stod det, ”PS – du ska spela utvecklingsstörd.” Först blev jag lite så här varför inte ”Snygg-killen”. Man blev lite... inte kränkt, men jag undrade, hur tänker de nu?”* Johannes Wanselow tycker inte att det var svårare att spela mentalt funktionshindrad än någonting annat. *”Ur skådespelarperspektiv finns det alltid två vägar att gå där. Antingen blir det en Oscar eller så blir det helt fel. Det är svårt att få det trovärdigt, tror jag. Men regissören och jag jobbade ihop, han var ju lika nervös som jag. När jag fick läsa manus insåg jag att Ingvar inte alls var så utvecklingsstörd som vi först hade tänkt.”* För att kunna göra rollen så trovärdig som möjligt bad Johannes Wanselow SVT om hjälp. *”Jag och regissören gick på disco på Fryshuset för folk med funktionshinder, och det var det bästa jag har varit med om i hela mitt liv.”* Han berättar att alla hans fördomar om ett sådant ställe besannades. *”Det var sådan där total glädje, med dansband och liknade”.* Och efter några timmar hittade de ”Ingvar” bland besökarna. Johannes Wanselow berättar att när han skulle gestalta Ingvar kunde han låta karaktären ta längre tid på sig, för varje replik han skulle säga lade han på ett par sekunder för att det skulle verka som att han tänkte lite på vad som sagts och vad han svarade. Harald Hamrell, regissör, tycker att det är viktigt att man skriver in mångfald redan i manuset. Han menar på att det är svårt att plocka in mångfald i ett manus där historien redan är skapad. Det kan finnas relationer och förhållanden mellan de redan satta karaktärerna som gör det svårt att exempelvis ändra på ursprung, kön eller fysiska förutsättningar. *”Teoretiskt sätt så hade Annika kunnat komma från ett annat land eller haft ett handikapp. Jag tror att det hade gått om man hade varit krass och det hade kunnat vara spännande också egentligen. Men grejen var den, att som manuset förelåg så*

hade hon ju inte den bakgrunden. Manus bygger ju på isbergsteorin, med några få repliker så ser du hela isberget under”.

Harald Hamrell säger att det givetvis hade gått att byta etnicitet, eller att lägga till ett funktionshinder på någon av karaktärerna, men att det inte var den läsoplevelsen han fick utav manuset. *”Men eftersom den största gruppen invandrare i Sverige kommer från Finland så kan man säga att vi gjorde integrationen den största tjänsten, om man ska hård dra det.”*

Maria Kiisk, rollbesättare, berättar att desto bättre manuset är skrivet, desto lättare är det att hitta rätt rollkaraktärer till produktionen. Hon berättar även att det är vanligare att man får ett manus som inte innehåller mångfald, än ett med mångfald. Harald Hamrell, regissör, tycker att det generellt sett är dåligt med mångfald inom SVT, och liksom Man Chiu Leung Carlson tror han att anledningen till det är att de som skriver manus är en homogengrupp, medelålders män, med svensk bakgrund som oftast bor innanför tullarna. *”Det leder till att man inte skildrar de 20 procent som har invandrarbakgrund i Sverige och det tycker jag är dåligt.”* Gripsrud menar att producenterna är de som avgör vilka produkter som mottagarna ska erbjudas samt hur de ska utformas. När det fattas beslut om vad som ska produceras, är det oftast andra faktorer än publikens önskemål som prioriteras, inte minst intresset i att produktionen ska ge maximal vinst. Maria Kiisk, rollbesättare, berättar att hon har friheten att plocka in personer med funktionshinder. Skälen till att det ändå inte förekommer så många personer med funktionsnedsättning i dramaproduktioner är praktiska, ekonomiska samt handlar om tillgänglighet. *”Det kräver ju väldigt mycket. Till exempel så måste ju alla som talar med den som spelar döv kunna teckenspråk. Så det kan ju bli sådana praktiska problem. Ofta i den här värden så är det praktiska ting som avgör, det är ekonomi förstås och tillgänglighet.”*

Han Harald Hamrell tror även att det finns någon form av rädsla hos manusförfattarna att skildra mångfald. Det finns en osäkerhet i att skildra det som man själv inte har så stor kunskap om, och man är rädd för att det ska blir stereotypiskt. *”De som är kreatörer och beslutsfattare har inte mångfaldsbakgrund. Det är bara en generationsfråga det kommer att ändras per automatik sen tror jag. Nu får man de här lite ”svenska serierna” och ska det var någonting annat då blir det något förortsdrama.”* Harald Hamrell tror dock att det kommer att förändras i nästa generation, genom naturlig integration tror jag. *”Men just nu är det så, och det har att göra med att den här mediesektorn, den intellektuella övre medelklassens barn som har höga betyg och kommer in på medieskolorna och därför blir de som gestaltar vårt samhälle så det handlar bara om att andragenerationens invandrare ser till att få betygen och kommer in på skolorna och tar plats i samhället.”*

Calle Martin, kreativ producent, medger även att det fanns en rädsla att ha med en karaktär som var mentalt funktionshindrad. *”Vi var ju rädda för att Ingvars karaktär skulle bli stereotypisk. Men när vi väl bestämde att Ingvar skulle vara som han var, så var det bara att köra på. Vi fuskar ju också, Ingvar har ju olika grad av intellektuellt handikapp i olika avsnitt. Ibland förstår han mer och ibland mindre, det är lite utifrån vad vi behöver just till det avsnittet.”*

Maria Kiisk säger att det är manuset som bestämmer vilka som ska vara med. Hon ser manuset som en stomme, som hon helt utgår ifrån när hon rollbesätter karaktärerna i manus. *”Manuset är bibeln, och det kan också vara rent oförstånd att folk inte har tänkt på att skriva om människor som inte är precis som alla andra. Men manuset är mitt verktyg. Det är det som jag ska realisera från mitt håll, scenografen från sitt håll och alla andra också.”*

Maria Kiisk berättar att funktionshinder inte är någonting som förekommer i manus om det inte har ett syfte för berättelsen. *”Det är ju ändå manuset som bestämmer vad man måste ha för att historien ska fungera. Ibland påstår man ju någonting med att någon till exempel är blind. Det kan uppstå sådant som, ”men då kan inte hon säga den där repliken, för då har ju inte hon kunnat se det.” Fast just nu jobbar jag med en karaktär som är blind. En kriminalserie där Amanda Oms spelar en blind kvinna.”*

Maria Kiisk tycker att det skett en förändring under de år som hon arbetat med casting. *”Jag tycker att på 20 år har det förändrats väldigt mycket. Men man gör ingen en tjänst genom att ge en skådespelare en roll för att den har en annan bakgrund, det räcker inte, han måste vara bra också”*

Intervjupersonerna menar att det alltid är historien som måste avgöra hur karaktärerna ska vara och se ut, den konstnärliga friheten går före allt. Harald Hamrell, regissör, tycker att mångfaldsperspektivet kan kännas påklistrat, om det inte finns med naturligt redan från manusstadiet. Det viktigaste är att dramaserien är bra. Han berättar att för honom är det viktigaste att titta på själva historien i sig, innan man börjar se om det finns ett mångfaldsperspektiv med eller inte. Han undrar ifall man ska välja ett manus som är sämre bara för att det finns mångfald med. *”Jag kan ju föra in mina biroller men jag kan aldrig ändra på de stora stråken i fråga om huvudrollerna. Det är ju redan inskrivet hur det är tänkt att konstellationerna ska vara. Jag kan påverka tonen, feelingen, berättelsen och styrkan, hur mycket du blir berörd, hur mycket du dras med. Filmerna kan bli otroligt olika beroende på hur de regisseras, men du kan ju plötsligt inte ändra bakgrunden på huvudkaraktärerna”*

Medierna skapar även gemenskaper, och för att bli en del av den gemenskapen så måste man medverka i mediernas utbud, eller kunna identifiera sig med de som visas. Gripsrud skriver att under de senaste 50 åren har denna gemenskap dagligen bekräftats och förstärkts av institutioner som Sveriges Radio och Sveriges Television, där de flesta tar del av gemensam information och underhållning. Calle Marthin,

som själv är manusförfattare tycker att det finns väldigt lite skrivet om funktionshinder. Orsaken tror han är att det uppfattas så politiskt korrekt. *”Man vill ju inte skapa en ängel som sitter i rullstol, samtidigt som man inte riktigt vågar dra ut svängarna och skriva om en djävul som sitter i rullstol. Sedan tycker jag att de som själva har funktionshinder skriver för lite, jag tycker att de borde skriva sina berättelser. Jag skriver ju utifrån mina historier, hur det är att vara frånskild och att vara småbarns pappa. De måste själva ta ansvar för att det görs. Jag tror inte man kan sitta där och säga att det skrivs för lite om ”min” historia, då får man göra det själv.”* Samtliga intervjupersoner anar att det finns en rädsla hos manusförfattare att ”göra fel”, att de aktar sig för att spä på fördomar. Harald Hamrell och Calle Marthin berättar om sina rädslor för att misslyckas med gestaltningen. *”Ja, man försöker nog att undvika klichéer då man skapar bovar och banditer. Där gör man nästan tvärtemot skulle jag vilja säga. Då kan man ha en bov som man tror att det är, men så visar det sig att det är den ”reko killen” som egentligen är boven. Ibland kan jag få en magkänsla av att man försöker hitta en väg runt det för att inte bli anklagad för någon sorts svartmålning av vissa grupper.”* (Harald Hamrell)

”Jag blir rädd att man ska trampa någon på tårna. Det kan ju färga historien också. Bara för att de finns en icke-svensk bakom baren, kan jag vara ängslig över att han ”bara” fick vara med där. Jag tror inte att serien blir bättre för att jag går om kring och är ängslig.” (Calle Marthin)

Man Chiu Leung är projektledare och arbetar tätt ihop med manusförfattarna. *”Manusförfattare kanske väljer att inte skildra mångfald, för att man tror att publiken inte ska tycka om det. Mångfald är inte något som kommer i första hand när man gör en dramaproduktion. Men jag tycker att man borde låta funktionshindrade ta större plats, så att de blir en naturlig del i dramat.”*

Johan Hartman som är CSR- chef på SVT, anser att när det kommer till manusarbetet är det enda sättet att få in mångfald att kvotera in det direkt i manus. *”Även om det skulle innebära en risk för att det skulle bli stereotyp, tycker jag att det viktigaste är att man försöker, heller det än att det inte blir någonting alls.”*

Det är inte bara framför kameran som mångfald är av betydelse. Flera av våra intervjupersoner menade att det hade varit en fördel för dem om de tillhört en minoritetsgrupp.

Mikael Syrén, upphovsman, manusförfattare, regissör, pratar om sina egna förutsättningar utifrån ett mångfaldsperspektiv, och anser att även i hans eget fall har hans fysiska förutsättningar en betydelse. *”Det hade ju varit mycket bättre om jag hade vart tjej, handikappad och svart. Då hade jag fått mycket mer jobb än vad jag får som vit, medelklass, jag är ju inte medelklass men folk tror det. Jag är*

medelålders i alla fall och heterosexuell. Det är helt värdelöst ska jag säga. Jag tror att jag har tappat två filmjobb bara i år, då de säger rätt ut att "du hade fått jobbet om du vart tjej"

6.2 Hur påverkas den konstnärliga friheten av SVT:s riktlinjer kring mångfald?

Funktionshindrade är en grupp som inte representeras i media i samma utsträckning som andra grupper i samhället. Orsakerna bakom tycks vara många. Medvetenheten om funktionshindrades osynlighet finns hos några utav våra intervjupersoner. Men i dramaproduktion anses den konstnärliga friheten stå över allt annat. Christoffer Lärkner, handläggare vid Granskningsnämnden, säger att när det kommer till dramaproduktioner finns det mycket vida ramar. Han säger att om det skulle inkomma anmälningar mot dramaproduktioner där funktionshindrade medverkar, skulle anmälningarna troligen inte handla om själva skildringen av den funktionshindrade, utan mer om ord likt "CP" förekom som skällsord eller liknande som anses kränkande mot personer med funktionshinder. *"Det finns en överenskommelse mellan SVT och publiken att drama inte är "verkligheten", det som sägs i en dramaproduktion kan inte tas för realitet."*

Christopher Lärkner berättar att SVT, SR och UR får göra en fördelning med insatserna mellan de tre public servicebolagen om de vill. Men att de måste skicka överenskommelsen till Granskningsnämnden och Kulturdepartementet så att man där ser hur de tänkt och kan göra en utvärdering av det. *"Ett av skälen till att överenskommelsen finns är att det inte är så lyckat att lägga krav på att man ska göra program för döva i radio. Man har sagt att det är ett gemensamt uppdrag, att alla public service-företagen har ett gemensamt uppdrag att ta hand om de här frågorna. Det är samma sak när det gäller minoritetsspråk. Sen så är det ofta ganska kostnadskrävande produktioner så att man kan dela på kostnaderna, vilket säkert är väldigt bra för företagen."*

Johan Hartman, CSR- chef berättar att UR är mycket tydligare med vad de ska göra för de funktionshindrade samt hur de ska gå tillväga för att nå dit. Bland annat redovisar de i överenskommelsen mellan SVT, SR och UR, hur mycket pengar de ska avsätta till program om och för funktionshindrade. *"Överenskommelsen mellan de tre bolagen gör att vi kan dela upp ansvaret när det kommer till mångfaldsområdet funktionshindrade, vilket innebär att det något år kan vara SR som gör mer för funktionshindrade än SVT och vise versa."* Stefan Baron, programchef på Sveriges Television Drama berättar att de tänker på mångfald både då de köper in och gör egna beställningar utav produktioner. *"Ja det gäller hela utbudet. Men det är viktigt att tänka på att det är utbudet som helhet"*

som ska utvärderas utifrån de mål vi sätter upp. Varje enskild produktion kan inte leva upp till alla mål.” Calle Marthin, kreativ producent, anser att problemet med att bara lägga på ett funktionshinder på vilken karaktär som helst är att manusförfattarna tror att det kommer förändra berättelsen för mycket. ”Manusförfattare, redaktörer och chefer tror att de måste berätta andra historier. De är rädda för att skilsmässohistorian inte längre handlar om själva skilsmässan utan om hur någon hamnade i rullstol. De tror att det måste handla om det då, själva funktionshindret. Rädsla för att fokus ska tas ifrån skilsmässohistorian.” (...) ”Om något är avvikande så tror manusförfattare och regissörer att man måste förklara det. Men det bästa tror jag är om man bara skiter i det. Om Bernard (Johans pappa) skulle vara döv på ena örat, så skulle det i sådana fall ta upp ett helt avsnitt. Man backar för att då handlar det inte om en far- och son -relation. Man letar symbolik i det. Alla letar symbolik, han hör inte sin son, ja nu fattar jag hur de har tänkt. Allting har en mening, tänker man. Skulle Johan gå omkring och halta, måste man prata om det någon gång. Publiken sitter nog och väntar på det om inte annat. Även om det gått fem avsnitt skulle nog publiken gå och vänta på att det ska förklaras varför han går omkring och haltar. Vad är det som har hänt? Är det Bernard som har slagit honom, är det därför som de är ovänner? Man läser in symbolik i allt. Dramaturgin går ju ut på att allt du visar betyder något, annars håller man inte på och tar upp tid med det.”

Då vi pratat med våra intervjupersoner har vi förstätt att, ha med funktionshindrade karaktärer tillhör ovanligheter inom drama, än ovanligare är det att använda sig utav funktionshindrade skådespelare. Maria Kiisk, som arbetat som rollbesättare i 20 års tid, berättar att hon inte har någon erfarenhet av att arbeta med skådespelare med funktionshinder. ”Nej, jag har nog aldrig använt mig utav funktionshindrade skådespelare. Vi har varit i kontakt med de småväxtas förening någon gång... ja.. vad mer... jag måste tänka... Jag har fått några brev genom åren, men inte så många... men jag har ju liksom inte ett fack med folk som är si eller så. Men jag känner inte till någon som är professionell skådespelare och kan försörja sig så.”

Barbro Saeterdal hänvisar i boken *Handikapp – synsätt, principer, perspektiv*, till Zola (1985) som menar att det går att urskilja tre huvudfaktorer i mediernas framställning av funktionshindrade, som en plåga, ett skrämmande och förhärskande element, som offer, eller som representant för oskulden, ”det eviga barnet”⁹⁵ Ett synsätt som vi tyckte oss även skymta hos några utav våra intervjupersoner. Mikael Syrén, upphovsman, manusförfattare och regissör, berättar att tanken med att ha med karaktären Ingvar var att det skulle finnas en rollkaraktär i *Livet i Fagervik* som var extra emotionell. ”Dels blev han lite

⁹⁵ Tideman, *Handikapp – synsätt, principer, perspektiv*, s.20

extra känslig, och hjärtlig. Vi vill ju att han ska vara ett barn i en vuxen kropp(...).” Maria Kiisk berättar hur hon tänker då hon letar efter skådespelare. ”För mig är skådespeleri ett yrke. Det är som att var tandläkare eller vad som helst. Och vi har så många unga som sliter och kämpar, och söker scenskolor och kommer inte in och söker fem gånger till. Jag försöker jobba i den sfären. För det innebär en massa teknik. Alla kan vara bra en tagning. Men du måste kunna leverera samma sak kanske 20 gånger och det är där tekniken kommer in. De har ändå gått fyra år och innan dess så har de flesta jobbat med teater också. Det är ett yrke för mig. Visst finns det mentalt funktionshindrade skådespelare, absolut, men nu var Johannes så rätt för den här rollen. Men det skulle man säkert kunna tänka på.”

Calle Marthin, kreativ producent, som har varit med och skapat många kända dramaserier, har inte heller han några erfarenheter av att arbeta med funktionshindrade skådespelare. *”Jag var ju med och gjorde ”Tre Kronor”, och där hamnade folk i rullstol titt som tätt. Men en skådespelare med funktionshinder har jag aldrig tagit in. Generellt när man gör serier kollar man på folk som har gått scenskolan eller som har lång erfarenhet. Och redan där vid scenskolan, finns det säkert en urgallring, att de med funktionshinder inte kommer in. Bland annat för att det blir för smalt utbud av roller för de. Och det kanske är för få som söker? Jag har i alla fall inte sett någon som gått ut scenskolan. Jag vet inte riktigt vad det beror på. De med någon form av kroppsligt funktionshinder, de kanske inte ens söker.”*

Calle Marthin tycker att de generellt är ganska dåliga på att jobba med mångfald i dramaproduktion men att de casting ansvariga jobbar desto mer med det. *”Alla vill bara göra en skitbra serie. De har ett eget intresse i det att skapa en bra karriär. Skitbra står över mångfald. Men Maria Kiisk och de andra rollbesättarna tänker ofta på det, medan vi andra bara vill att det ska bli en skitbra serie, generellt. Däremot vet jag att rollbesättarna försöker dra sitt last. Men bra går alltid före mångfald.”*

Trots funktionshindrade upphovsmän, skådespelare och kreatörer såväl som rollkaraktärer lyser med sin frånvaro i dramaproduktioner, så ser vi att våra intervjupersoner har en tro på att framtiden kommer att se annorlunda ut.

Maria Kiisk ser inte så mycket karaktärer med funktionshinder i dramaproduktion, men tror att det kanske kommer i framtiden. *”Det finns i alla fall ingen medveten policy att det här ska vi inte röra vid, vi har väldigt få tabun och vi försöker hela tiden göra det bästa. Och det kan säkert vara så att man vid något tillfälle inte har tänkt till gällande funktionshinder. För vi har tänkt så mycket på att först måste kvinnorna få lite mer plats, det kan inte bara vara männen som är läkare och advokater, sen måste vi ha in folk som kommer ifrån andra länder, som ju bevisligen jobbar som läkare och vad det nu är... så funktionshinder kanske inte har varit högst på agendan.”*

Calle Marthin, kreativ producent, säger att man kommit längre då det gäller etnicitet, men att när det gäller funktionshinder så förväntas det fortfarande att det ska ha en betydelse för berättelsen. *”Men om man ser på ”Dr House”, han haltar och har ont hela tiden, vilket göra att han kan säga till de som kommer dit och söker vård, ”snacka inte med mig, jag vet vad smärta är”. Då fyller det en funktion i karaktärsdraget. Men för själva historien har det ju ingen betydelse att han går omkring där och har ont. Funktionshinder står över etnicitet, där tänker man mer, att detta måste jag förklara snart, varför har Dr House ont? Om någon är med som har ett funktionshinder måste man förklara varför. Men om Dr House skulle vara svart, så är det inget man tänker att de ska bli förklarad, att man ska säga att hans farfars far kom hit med en slavbåt. Utan då tänker man mer, han är svart bara. Vad det gäller etnicitet har man kommit mycket längre.”*

Johan Hartman är väl medveten om att antalet funktionshindrade som förekommer i SVT är få. Som CSR- ansvarig har han funderat på vad de bakomliggande orsakerna kan vara. Han berättar att en viktig del med samarbetet med Handikappförbundets samarbetsorgan, HSO, har varit att utbilda personal på SVT, framförallt nyhetsredaktionerna. *”Jag tror att det beror väldigt mycket på okunskap, man har en väldigt vag bild av hur man ska approacha funktionsnedsatta. Okunskap föder ju ofta rädsla ”kan jag gå fram och göra en enkät med till exempel. en blind på staden, går det. Hur ska jag bete mig?” Oftast så är det så att inte förrän man träffar någon, och får prata med någon, alltså i mötet, så gör det att man får en helt annan insikt. Det är inga stora saker att jobba bort de där murarna.”*

Johan Hartman berättar även att när det kommer till produktioner för barn är det extra viktigt att man tänker på mångfald. *”Det finns ett mångfalstänk kring allt det som görs och sänds. Men det står i sändningstillstånden att man ska värna extra mycket, vara noga och visa hänsyn när det kommer till program som riktas specifikt till barn och ungdomar.”*

Calle Marthin påpekar någonting som vi själva uppmärksammat, nämligen att diskussionen om funktionshinder försvinner till förmån för andra mångfaldsgrupper och jämställdhet. *”Om man bara tänker på Livet i Fagervik, så höll vi på med den i ett halvt år, och då tänker man att den inte behöver dra en så stort samhällslast. Men om man tänker på dramaproduktioner på SVT under tio år, så kanske de kan göra skillnad. Men det är nog ingenting som själva produktionen tar hänsyn till. Inte i den stunden det görs. Det som ligger närmare till hands är att få in kvinnliga upphovsmän. Det är något man pratar om hela tiden. Det andra har man en slags känsla kring, att man inte får in personer med invandrartutseende eller så. Men det man dagligen pratar om är att få in mer kvinnor, i exempelvis regiposition. Den diskussionen förs hela tiden, på gränsen till kvotering”*

I Mediekultur, mediesamhälle förklarar Gripsrud att representation inte är någon fullständig objektiv återspeglning. Publiken utelämnas åt mediernas framställningar av omvärlden när de bildar sig medvetna och omedvetna uppfattningar om sig själva och den värld vi lever i. I tidningar, radio och TV kan enskilda personer ofta få exemplifiera en hel grupp. Johan Hartman som är CSR-chef på SVT har arbetat mycket med den här typen av frågor och erkänner att det finns ett problem av framställningen av funktionshindrade *"Marina Ghersettis rapport visar att när vi har med funktionshindrade, så är det oftast stereotyper. Det beror mycket på att hon tittade specifikt på just nyhetsprogrammen. Ett nyhetsreportage har en viss dramaturgi, oftast är det hjälte/offer, man vill snabbt polarisera för att man på tre minuter ska redogöra för någonting. Man förenklar väldigt kraftigt. Det gör man på bekostnad av att nyansera bilden. Men det är ju inte så att det inte går att påverka, för det gör det. Men det är lätt att man faller in i det."* Gripsrud skriver, *"Kvinnor, arbetare, etniska och språkliga minoriteter, homosexuella, kapitalister (...) har i olika länder och olika tider krävt att bli (mer) representerade i mediernas framställningar av befolkningen. Dessutom kan de rikta starka invändningar mot det sätt på vilket de representeras."*⁹⁶ Emil Erdtman, utvecklingsledare för projektet Med i medier, HSO, tror att många inte vet var de ska vända sig då de upplever inslag som kränkande mot funktionshindrade. *"Det är klart att det finns många som är missnöjda, men man tar aldrig kontakt med Granskningsnämnden. Man vet kanske inte hur man anmäler eller att det ens existerar. Många ringer ju hit eller skriver mail när de är upprörda på något Tv-program eller så. Men då brukar vi ju säga att det är Granskningsnämnden man ska vända sig till."*

Christoffer Lärkne, handläggare vid Granskningsnämnden, berättar att anmälningar rörande funktionshindrade inte är särskilt vanligt förekommande. *"Det är svårt att svara på varför det är så få anmälningar angående funktionshinder. Men man ska vara medveten om att så fort det skämtas om en funktionshindrad i radio eller Tv så kommer det anmälningar, inte minst från människor som är berörda själva eller anhöriga. Men det förekommer ganska lite av den typen av skämt i Sverige ändå, det är ett ganska så snällt medieklimat. Så motivationen att anmäla eller inte kan jag ju bara spekulera i. Det är ju oftast anhöriga eller personer som blir upprörda i största allmänhet som anmäler har vi märkt, och motivationen är ofta att, "det här är ju inte kul för de anhöriga."*

När Granskningsnämnden gör sin bedömning av humorprogram tittar de inte på lämplighetsfrågan. För att ett humorprogram ska bli fällt enligt Granskningsnämnden ska skämtet uppsåtligt haft i syfte att kränka någon, vilket kan vara svårt att bevisa och avgöra att det har varit. Det finns en standardformulering, som nämnden beslutade om för ett antal år sedan som handlar om smak och

⁹⁶ Gripsrud, Mediekultur, mediesamhälle, s.25

lämplighet, det lyder: *”innehållet kunde säkert uppfattas som smaklöst och stötande av många tittare, men nämnden kan inte finna att inslaget strider mot någon bestämmelse i sändningstillståndet eller radio och tv lagen.”* *”Ja, det kan vara sårande och ja, det kan vara kränkande men anslaget är oftast att man ska peka på någonting annat, man ska driva med någonting annat. Som i ett inslag i ”Grotesko”, när de har Windows CP, där avsikten inte är att driva med människor med Cerebral pares, utan avsikten är att driva med Windows. Nämnden har tagit den typen av hänsyn, och säger att man inte gör det här för att jävlas med folk som har funktionsnedsättningar utan för att retas med Windows. Och det är väldigt, väldigt få humorinslag som fälls överhuvudtaget, inte bara när det gäller handikappade eller minoritetsgrupper. Och yttrandefriheten ska ju enligt alla propositioner och utredningar sättas främst, det är bara i undantagsfall som någonting ska fällas, så är det. Ramen är väldigt mycket vidare än folk tror när de anmäler, man får säga väldigt mycket mer saker än vad folk tror.”*

Mikael Syrèn, upphovsman, manusförfattare, regissör, berättar att han inte känner sig särskilt oroad för att driva med minoritetsgrupper, han utgår ifrån sig själv och sin magkänsla. *”Jag tänker nog så här, att om jag skulle kunna dra det skämtet för någon som hade det här handikappet utan problem, då har jag inget problem med vad någon annan tycker. Jag har ju till exempel jobbat med radio för blinda. Och det dras ju så mycket blindskämt att man blir alldeles matt av det. Och då är det ju som alltid, att om man skämtar om sitt eget elände så är det okej. Det är oftast någon annan som tar åt sig. Om man går hårt på kliché, så kanske man möjligtvis reser frågan om det är värt att gå dit så hårt, eller inte, men oftast gör man det. Jag har ju gjort Kvarteret Skatan med talibanskämt, faktum är att vi inte har fått någon reaktion alls på det.*

Christoffer Lärkner, handläggare vid Granskningsnämnden, kan inte hitta några anmälningar som gjorts till Granskningsnämnden gällande skildringen av funktionshindrade i dramaserier. Han berättar att anmälningarna på ämnet funktionshinder är väldigt få. De anmälningar som kommer in gäller i princip bara skämt om människor med funktionshinder eller om tillgänglighetsfrågor. Granskningsnämnden å sin sida, försöker också jobba med tillgänglighet. Christoffer Lärkner, berättar att de försöker underlätta så att alla ska ha möjlighet att komma med anmälningar. *”Liksom som alla myndigheter måste göra. Man kan lämna anmälningar muntligt till oss, om man ber om det och säger att man är förhindrad att skriva, då kan man lämna på andra sätt. Men det är klart, funktionshindrade är ju en marginaliserad grupp på många olika sätt.”*

Mia Ahlgren menar också att myndigheter har ett ansvar när de gör sitt urval av vad som ska granskas och rapporteras kring. *”Granskningsnämnden beställer de rapporter också. Nämnden har gett uppdrag*

till forskare, beställningar på olika ämnen och frågor som man vill ha belyst. Det är ju oftast samma forskare som får uppdraget, Kent Asp r mycket populär.” I och med att Granskningsnämnden gjort det möjligt att lämna anmälningar via webben, så har benägenheten att anmäla ökat, berättar Christoffer Lärkner. ”SVT anmäls mest, förut så var det ganska så mycket på TV4 också men sedan 1 februari 2008 så har den kanalen inget krav på opartiskhet längre. Johan Hartman CSR-chef, berättar att när det kommer till humorprogram som skämtar om personer med funktionsnedsättning är SVT mycket försiktiga. ”Detta eftersom funktionshindrade är en grupp som är extra utsatta i samhället.”

I den litteratur som vi använt oss av går det att läsa ”Även om mediernas utbud är varierat och mångfasetterat är det inte säkert att det speglar och stöder alla de identiteter eller gruppbildningar som finns i samhället. Detta kan bli utgångspunkt för en kulturpolitisk strid om rätten till och formen för representation i medierna.”⁹⁷ Detta stämmer till stor del överens med den syn våra intervjupersoner förmedlat. ”Funktionshindrade är en minoritets grupp som kan ha svårt att komma fram, för att de har ingen egen röst, de skriver väldigt sällan på DN kultur. Man ska inte tro att det här kommer att ändra sig för att någon vill vara snäll. VD:n på det här företaget är ju helt ointresserade av någonting annat än sin egen karriär precis som på alla andra företag. Utan det är ju politisk påtryckning och kulturella, intellektuella påtryckningar som gäller. Det är en allmän stämning som man försöker kryssa emellan. Man vill ju ha förändring i samhället och då måste man börja med media tycker jag, det är väl inget att snacka om” (Mikael Syrén, upphovsman, manusförfattare, och regissör) Även Christoffer Lärkner som är handläggare på Granskningsnämnden, berättar att de har väldigt lite restriktioner att förhålla sig till då det handlar om representation av funktionshindrade. ”Det finns inga regler kring representation av funktionshindrade, bara en väldigt allmänt hållen skrivning i sändningstillståndet. ”Man ska beakta de funktionshindrades behov.” Det finns ju såklart en politisk ovilja att lägga sig i exakt vad som ska visas i Tv och det är ju bra, även om det är statens television, så är det ju inte statens eller vårt jobb som myndighet att bestämma, det här ska ni visa i radio och Tv, det här ska ni representera, utan det får ju gå tillbaka till mer allmänna klausuler att man har mångfald i programverksamheten.”

I Massmedier, skriver Hadenius och Weibull, att den avgörande skillnaden mellan medieideologierna är hur mycket inflytande staten ska ha över mediasystemet. Bakom de olika synsätten finns även olika uppfattningar om mediernas funktioner. En del betraktar medierna som en ekonomisk verksamhet, där huvuduppgiften inte i första hand är samhällsnyttan. Medan andra uppfattar medierna som avgörande för en fri opinionsbildning, och där fokus inte ska läggas på de ekonomiska aspekterna.

⁹⁷ Gripsrud, Mediekultur, mediasamhälle, s.25

Mikael Syrén tycker att det är viktigt att public service som ska vara fri television inte kontrolleras för mycket av staten. *”Public service måste på något sätt kunna stå för en linje som är frångående från regering och riksdag, det är ju ändå som det är, misstänkt läge när det ska debatteras. SVT är ju under misstanke hela tiden att det är lite vänster i debatter. Det spelar ingen roll hur länge KG Bergström har varit med i moderaterna, han är ändå lite... kanske eventuellt kommunist eller så där.. Så om man då skulle ha mer inflytande från politiskt håll så skulle det bli jävligt klurigt att förmedla bilden av neutralitet.”*

Någonting som våra intervjupersoner återkommer till är att Svt lyder under Public Service, och att de på så vis har ett annat uppdrag än andra kanaler. Samtidigt är de mycket angelägna om att värna om sin frihet. Anledningen till att det som står i SVT:s sändningstillstånd är allmänt hållet tror Christoffer Lärkner, handläggare på Granskningsnämnden, beror på, att om SVT ska vara public service, måste de stå helt fria från myndigheter och andra organisationer och institutioner. *”Om regeringen skulle vara alltför involverade i det som stod i sändningsavtalet och vara mer specifika i vad som ska stå, skulle det troligen påverka SVT:s trovärdighet. Publiken skulle troligen tycka att det var påklippt om myndigheter skulle komma in och säga att det borde visa upp fler funktionshindrade”.*

Calle Marthin, kreativ producent, är inne på samma resonemang men tycker att Tv-tittarna ska ställa högre krav. *”Jag tycker att man skulle kunna ställa krav på mig som manusförfattare. Licensbetalarna borde ställa krav, ”skildra verkligheten”. De betalar ju pengar, en tusenlapp om året minst. Det är klart att de har rätt att ställa krav. Jag fattar inte varför det inte finns en lobbyverksamhet av licensbetalare, som säger, ”gör bättre Tv!”. Man borde ställa Tv-makare till svars. Det måste komma påtryckningar underifrån. Jag har svårt att tänka mig att det skulle komma uppifrån, då skulle man nog säga att det är politiker som styr. Om det kommer underifrån tar man det nog mer på allvar. För det får ju inte förekomma statlig styrning av licenspengarna.”*

Man Chiu Leung Carlson, projektledare, kan inte minnas att hon har varit med i arbetet vid någon annan produktion där en person med funktionsnedsättning funnits med. Hon tror att det kan bero på att det inte finns några ”måsten” för mångfald i en produktion. *”Däremot är det bra om man strävar efter det. Det anses ju ”politiskt korrekt” att ha med mångfald i produktionen. Ett sätt att skapa mer mångfald i produktionen vore att öronmärka vissa pengar till mångfald, eller om det fanns någon form av belöning, då man lyckades få med ett mångfaldsperspektiv. Trots att var fjärde svensk har någon psykisk sjukdom så skildras de sällan i dramaproduktioner, och när de väl skildras i medieutbudet är det antingen som galningar eller dårar.”*

6.3 Hur förhåller sig SVT:s medarbetare till de riktlinjer som SVT satt upp kring representation?

Skildringar av olika minoritetsgrupper är det som det finns allra minst krav, restriktioner och riktlinjer kring. Det som går att finna i SVT:s dokument är vida begrepp som handlar om hela SVT:s programverksamhet och inte riktar sig till enskilda produktioner. Så här berättar Johan Hartman, CSR-chef på SVT. *”Vi har ju två programdirektörer, till sin hjälp har de programchef som skickar ut uppdragskontrakt till programcheferna, och säger att vi vill ha en dramaproduktion som ska se ut så eller så. Det är inte alltid de här uppdragskontrakten är så detaljerade. Men i varje uppdragskontrakt finns det en skrivning om mångfald, och den är generell och gäller alla program i SVT. Sen kan man lägga till om det är någonting specifikt man vill ha med vad det gäller mångfalds frågor. Men vi har inga som helst riktlinjer kring hur mångfald ska se ut i drama, det är helt upp till skaparen. Vi har ju programchef, men de är aldrig nere på den detalj nivån.”*

Att få bli representerad i medierna samt på vilket sätt, är en så pass viktig samhällsfråga att det införts begränsningar i yttrandefrihetsgrundlagen. Det finns exempelvis förbud mot att yttra sig på ett nedlåtande sätt om människor på grund av deras ras, etniska bakgrund eller sexuell läggning. Men det finns däremot inga restriktioner eller förbud kring att kränka personer med funktionshinder. Gripsrud skriver att begränsningar i yttrandefrihetsgrundlagen ofta leder till diskussion, då yttrandefrihet är en grundläggande rättighet i en demokrati.

Mia Ahlgren, projektledare på Handikappsförbundens samarbetsorgan, HSO, tycker att funktionshindrade diskrimineras i lagstiftningen. Att olika minoritetsgrupper behandlas på olika vis, är någonting som även återspeglas i media. *”Vi har en ganska intressant lagstiftning i Sverige när det gäller tryckfrihet och yttrandefrihet. Där vi har en inskränkning som heter hets mot folkgrupp. Där omfattas personer med olika sexuell läggning men inte personer med funktionsnedsättning. Man kan ju börja fundera varför det är skillnad på olika diskrimineringsgrupper när man har en diskrimineringslag. Det tycker jag är en intressant fråga.”*

Johan Hartman, CSR-chef, berättar även att det inte finns några krav eller dokument skrivna för hur mycket funktionshindrade måste synas eller höras, eller hur stor representationen måste vara. *”Vi har ett uppdrag att spegla hela landet. Det har sina rötter i en ganska så ålderdomlig syn på Sverige, som stad och land. 55 procent av alla våra program ska produceras utanför Stockholm. Det har man kunnat mäta. Det kravet kommer att försvinna i den nya texten, det vet vi. Men sannolikt så kommer det*

fortfarande åligger oss att hitta ett sätt att mäta eller redogöra för hur vi speglar hela landet. Bilden av Sverige ser ju helt annorlunda ut idag. Det finns andra mångfaldsaspekter som jag tror kommer att vara mer intressanta i framtiden.

Vi tycker det är intressant att när det talas om mångfald inom SVT, så pekar man på att 55 procent av produktionerna ska göras utanför Stockholm. Men istället anser vi, likt Rose - Marie Frebran skriver i utredningen, *Kontinuitet och förändring – Betänkande av public service redovisningen*, att fokus ska ligga på att spegla hela befolkningen, inte på var programmet är gjort. Funktionshindrade är en grupp som utgör en betydande del av Sveriges befolkning, omkring 20 procent i åldern 16-64 år uppger att de har en funktionsnedsättning i Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökning. Enligt en engelsk undersökning gjord av Ofcom 2005, bildar nästan hälften av tv-tittarna sin bild och attityd till funktionshindrade utifrån det som skildras i tv. Detta gäller främst personer som saknar personlig kontakt med funktionshindrade.

Johan Hartman, CSR-chef på SVT, betonar att man måste värna om sitt oberoende samtidigt som man har ett samarbete med Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO. Han berättar att SVT i dagsläget inte har något mätinstrument för att mäta hur mycket mångfald som visas och skildras, men att det finns ett intresse från SVT:s sida att hitta ett instrument för att mäta mångfald. Tidigare har försök gjorts på några redaktioner, men då man tyckte att det var för omständigt så avbröts mätningarna. *”Resultatet av det samarbete vi hade med Lunds universitet, som skulle plocka fram ett mätinstrument blev kanske lite för mycket en forsknings produkt, inte ett mätverktyg för verksamheten. Det blev lite för omfattande lite för svårt, för detaljerat.*

Emil Erdtman, utvecklingsledare för projektet Med i medier, HSO, menar att samarbetet inte resulterat i mätbara resultat. *”Vi har försökt att bygga upp ett ömsesidigt förtroende, vi vill ju inte klampa in i folks professionella arbete. Det handlar om att vara ödmjuk och visa respekt för andras roller. Vi lägger oss inte i vad SVT ska ha för inslag.”*

Johan Hartman, CSR-chef på SVT, tror inte att det skulle vara en bra idé att ha sådana krav med i sändningstillståndet *”Utbudet riktat till minoritetsgrupper ska enligt tillståndet öka varje år, och det gör det. Det går inte att mäta allt, men det vi kan mäta, till exempel utbud för döva, det ökar konstant. Däremot kan vi inte mäta hur ofta funktionshindrade är med i programmen. Och om det ökat eller inte är svårt att mäta. Att ha en angivelse om hur mycket funktionshindrade ska synas och höras i sändningstillståndet skulle inskränka på SVT:s oberoende”*

Att SVT är restriktiva med att införa angivelser om hur mycket funktionshindrade ska synas och höras,

anser vi är intressant att sätta i förhållande den sociala ansvarsideologin. Enligt ideologin ska massmedierna ha bestämda moraliska förpliktelser i samhället, och de får inte utnyttja sin frihet till att enbart producera material som är kommersiellt gångbart. Samtidigt skriver Hadenius och Weibull att synen på etermedierna har sedan 1990-talet gått mot en frihetlig riktning och att det finns en högre grad av marknadstänkande än tidigare.

Harald Hamrell, regissör, berättar att det inte finns några krav att läsa igenom den policy som SVT har för mångfald, när han som frilansare tar sig an ett projekt. Han tycker att det skulle kännas konstigt att tvingas följa vissa riktlinjer för vilka som ska synas i produktionen eller hur mycket. Samtidigt ser han att vissa grupper nästan är helt osynliga i dramaproduktioner. *”Jag tror att det som ligger längst ifrån oss, intellektuella medelklassvenskar, är svårare att skildra, för man är mer osäker på det. Jag tror att man är rädd för att inte kunna hantera det på ett bra sätt.”*

Mikael Syrén, upphovsman, författare, regissör, har ingen större kunskap om vad som står i mångfaldsplanen. *”Ansvarig utgivare och ansvarig för produktionen är ju SVT. Alla vi som upphovsmän och regissörer kommer och går i det här företaget. Det är säkert svårt för SVT att hålla kollen på oss och informera oss.(...) I beställningen får man veta vilken målgrupp man ska sikta på, man får veta när programmet ska sändas, kanal, dag och tid, man kan få veta vilken demografi man förväntar sig hos publiken också. I den här serien (Livet i Fagervik) var det uttalat att man ville ha en kvinnlig huvudroll, att den inte skulle utspela sig i stan. I uppdraget finns alla möjligheter för SVT att informera mig om vad man förväntar sig av mig som upphovsman.”*

Detta tycker vi är intressant med tanke på att det inom drama finns en större möjlighet att kunna skildra minoritetsgrupper så som man själv önskar. Vi anser att det inom drama borde finnas en möjlighet att kunna gå utanför ramarna, normerna och de stereotipa skildringarna, och därigenom inte enbart gestalta det som vi inte ser på nyhetssändningarna. Men även om vi anser att det borde inom drama finnas en möjlighet att skildra funktionshindrade personer i större utsträckning än det vi exempelvis kan tillgodogöra oss genom nyhetssändningar, skriver Barbro Saeterdal i boken *Handikapp – synsätt, principer, perspektiv*, att varierade skildringar av funktionshindrade är sällsynta inom skönlitteraturen. Samtidigt skriver hon att skönlitteraturen inte enbart når vårt emotionella plan utan även vårt bättre vetande, och därmed anser Saeterdal att skönlitteraturens bilder av funktionshindrade kan förstärka stereotipa bilder och fördomar som inte har någon verklighetsförankring.

Johan Hartman, CSR-chef, tycker det är svårt att hålla alla mångfaldsområdena vid liv samtidigt, och säger att när man fokuserar på ett mångfaldsperspektiv är det lätt att ett annat blir åsidosatt. Han berättar

även att den policyn för etniskt och kulturellmångfald från 2006 har gjorts om i den senaste versionen från 2008. *”I policyn från 2006 fokuserade man mer på etnicitet och genus. I 2008 års upplaga finns fokus på funktionshindrade personer med, och den senaste versionen har även blivit kortare”*

I boken Massmedier, skriver Hadenius och Weibull om *”den sociala ansvarsideologin.”* Ideologin innebär att massmedierna ska ha bestämda moraliska förpliktelser i samhället. Där massmedierna har ett ansvar inför samhällsutvecklingen och inte får utnyttja sin frihet till att enbart producera material som är kommersiellt gångbart. *”Tidningarna skall inte endast skriva om sådant som är ”säljbart” och sådant som har ett högt omedelbart läsvärde; lönsamhet garanterar inte alltid yttrandefriheten.”*⁹⁸

Maria Kiisk som arbetar som rollbesättare, säger att det talas mycket om att skildra hela Sverige, men att funktionshinder inte är det som står högst upp på dagordningen. *”Vi talar om mångfald men kanske inte så specifikt om olika grupper. Utan mer om att vi ska spegla Sverige. Det kanske har varit mest etnicitet och kön men jag tycker att under senaste år har det kommit fram att man också kan spegla folk med funktionshinder. Jag tror att ”En annan del av Köping” kanske också bidrog mycket till att öppna upp. För 15 år sedan hade inte den serien gjorts. Det kan jag lova, för jag tror aldrig att de trott att de skulle få publik, och TV4 gör ju det som man tror man får publik på.”*

Johan Hartman berättar att det finns en *”Arbetsbok”*, som de externa produktionsbolagen gärna vill ha och läsa. Enligt Johan Hartman ska de som frilansar för SVT, liksom regissörer och manusförfattare och övriga som arbetar med en dramaproduktion läsa SVT:s mål för mångfald, samt i *”Arbetsboken”*. *”Vi har något vi kallar Arbetsbok som innehåller den där typen av policys och andra som handlar om reklam och eftertexter, som de externa produktionsbolagen får. Många vill ha den och titta i. Så att de kan se ”vad vi förväntar oss av dem”. Vi har också en utbildning för externa produktionsbolag men det handlar mer om sponsring och vi nämner inte så mycket kring mångfaldsfrågorna där.”*

Men åsikterna om hur stort intresset är för SVT:s mångfaldsmål skiljer sig bland intervjupersonerna. Calle Marthin, kreativ producent, och huvudmanusförfattare, tror att det generellt tänks väldigt lite på handikapp. *”Vi får inga direktiv från ledningen. Det finns kanske en policy kring mångfald, men det är inget som har kommit till mig. Det är möjligt att någon projektledare har hört om det någon gång, men jag har inte hört något.”*

Mikael Syrén, upphovsman, manusförfattare, regissör, berättar att när man väl har fått ett uppdrag blandar sig SVT inte i så mycket, utan låter idéskaparna få arbeta fritt. *”Det finns dramaturger som är anställda på SVT, som kan gå in i manusprocessen och kontrollläsa kan man säga. Sen givetvis*

⁹⁸ Hadenius och Weibull, Massmedier, s.21

programchefen som ska hålla ett öga på allt. Men man får hyfsat fria händer skulle jag vilja säga, om du jämför med en kommersiell kanal.” Johan Hartman, CSR-chef, berättar att när de tar in sommarvikarier tänker de ofta på mångfald. ”Under sommaren kan man se många olika namn och höra olika brytningar i nyhetsändningarna. Däremot kan jag inte svara på hur mycket mångfald det finns högre upp i ledningen” Johan Hartman berättar även att frågan om funktionshindre har blivit mer aktuell under det senaste året. ”Andra länder runt om i EU har kommit längre i denna fråga. Jag tror det beror på att demokratiutvecklingen har mognat.”

Vi tycker också att det är intressant att Sverige ligger efter andra europeiska länder vad det gäller representativitet och mångfald. Mia Ahlgren, projektledare för projektet Med i medier, HSO, berättar att i Storbritannien har man kommit mycket längre och att programföretagen även ser annorlunda på sitt uppdrag. ”Office of communication, gör egna mätningar om representativiteten. Sedan tycker ju programföretagen där själva att de har ett uppdrag, till skillnad från våra svenska programföretag.” Calle Marthin, kreativ producent, berättar att bland de som arbetade med produktionen var mångfalden dålig. ”Det var noll... till en viss gräns kan man nog ta ansvar för det. Men det här är en produktion som kostade över 30 miljoner kronor, och man kan inte ta in hur många som helst som är nybörjare. Man måste kunna prestera till en viss nivå. Det var inte den här produktionens ansvar att lära upp dem. Däremot kanske det är SVT:s ansvar att rekrytera dem.” Calle Marthin berättar om hur han arbetat med att få in jämställdhet, och att man skulle kunna jobba på samma vis för att få in mer mångfald. ”Vi har kommit ett steg på vägen, och det är att på mitt jobb pratar vi om att vi måste få in mer tjejer. Man pratar om det hela tiden, så till sist måste det ju bli jämställt. Vi frågar oss själva, har vi lika många tjejer som killar i huvudrollerna? Har vi lika många serier som handlar om killar och tjejer? Har vi lika många regissörer som är tjejer som killar? Det siktar vi på. Jag tror att samtalet om det är ett steg på vägen.”

Flera av våra intervjupersoner påpekade även konsumentens makt, det vill säga tv-tittaren. Om människor hemma i Tv-soffan skulle kräva att deras licenspengar hanterades på ett annat sätt så skulle det kanske sätta fart på förvaltarna. Calle Marthin tror att historier som handlar om funktionshindrades vardagsliv skulle kunna tilltala en stor publik. Men han är kritisk emot ledningen, han tycker att kompetensen bland de som beslutar över vilka manus som ska få förverkligas i en dramaproduktion är för låg. ”Jag tror att alla berättelser som är allmänmänniska och handlar om hjärta och smärta, kan vara intressanta. Däremot tycker jag att man ska ställa högre krav på de som förvaltar SVT:s licenspengar. De ska kunna mer om manus. För att se att historien har ett allmänvärde och inte bara att det är ett utländskt namn, eller att den som kom och lämnade papperslappen gick på kryckor eller hade

ett ben. De ska vara så duktiga på att läsa och tyda manus och en bra historia så att de kan se bortom det första intrycket.”

Stefan Baron, programchef för Drama på Sveriges Television, berättar att den rutin som finns vid beställningar av en dramaproduktion är att den ska spegla den mångfald som finns i hela Sverige. *”I de uppdragskontrakt som internt finns mellan programledningen och ansvarig programchef finns vår policy alltid med under allmänna villkor men varje projekt har som ambition att till exempel spegla samhället ur många olika perspektiv. Speglingsbegreppet är en viktig faktor i framförallt valet av projekt och i de enskilda projekten.”* Gripsrud menar att, för att förstå hur medieproduktionen går till så måste man utgå ifrån att de som arbetar med medieproduktionen, liksom alla andra, bär på tidigare erfarenheter, kunskaper, upplevelser, tankar och fördomar, som de tar med sig in i yrkeslivet. Man Chiu Leung Carlson, projektledare, tror att en av anledningarna till att det relativt sällan förekommer personer med funktionshinder i dramaproduktioner beror på både okunskap och bekvämlighet. Att manusförfattarna är en homogengrupp tror hon påverkar hur manuset utformas samt vilka ämnen som belys och vilka karaktärer som får ta plats. *”Vad man väljer att belysa samt hur man väljer att skildra det, har med vad man har för egen bakgrund att göra, vad man har för relation till olika ämnen och grupper i samhället, och vilken bild man har av samhället.”*

Mikael Syrén, upphovsman, manusförfattare och regissör, pratar om vikten av att göra rättvisa och positiva skildringar av minoritetsgrupper. Han anser att man kan göra stor skada och bara förstärka skillnaderna mellan olika grupper i samhället om man ständigt bara pekar på problem. *”Jag måste erkänna att funktionshinder inte varit på min topplista över mångfaldsprojekt. För min egen del så behöver det inte vara någonting typiskt på något sätt, om vi till exempel pratar om invandrarbakgrund eller sexuell läggning. För min del är det viktigt att inte problematisera. För i Livet i Fagervik är den ena huvudrollsinnehavaren ifrån Finland och polischefen är svart. För mig känns det som att det ger mycket mer än att göra en serie som ”Åkalla” till exempel. Den är så ”vitt” skriven, och då menar jag hudfärg, så man blir galen, plus att alla bara är karikatyrer. Jag kan inte se det på något annat sätt än att det skadar mer än det hjälper.”*

Han tycker ändå inte att man ska vara rädd för att gå på stereotyper. Allt handlar om hur man arbetar med det och inom vilken genre man jobbar. *”Ibland får jag väga mellan realism och fördomar. Där beror det lite på vilken sorts produktion man håller på med, jag har ju gjort ganska mycket humor. Och där är det ett fullständigt krav att man generaliserar lite gran. Och då kan det ibland vara nödvändigt att skurken är från Ryssland, fast det blir liksom plattare. Men det vill man ju inte i drama där vill man*

ju ha mer djup, som författare vill man ju att man går mot något mer oväntat och då får man bryta mot det istället. Det är en balansgång mellan realism och klichéer hela tiden. Ibland är klichéer realistiska. Smugglarligorna är inte från Danmark, det bara är så!”

7. Slutsats och diskussion

I denna del av uppsatsen redogör vi för de viktigaste slutsatserna vi har kommit fram till utifrån våra frågeställningar. Därefter följer en diskussion varför våra resultat ser ut som de gör, samt förslag på eventuella lösningar som skulle kunna öka funktionshindrades representation i dramaproduktioner. Slutligen spekulerar vi kring framtida forskning som skulle kunna vara intressant på området. Syftet med vår uppsats var att undersöka, granska, beskriva och förklara hur SVT går tillväga då de skildrar personer med funktionshinder, genom att titta närmare på dramaserien *Livet i Fagervik*. Vi ville med kvalitativa intervjuer, intervjua personer som har medverkat i produktionen, liksom regissör, rollbesättare och manusförfattare för att få en bild av hur man arbetar med representation av mångfald och specifikt funktionshinder i en dramaserie. Nedan presenteras våra slutsatser som besvaras utifrån våra frågeställningar:

– *Hur tänker de som är delaktiga i produktionen av *Livet i Fagervik* kring mångfald?*

Det varierar mellan de olika individerna hur mycket de tänkte på mångfald då de arbetade med produktionen. Gemensamt för samtliga var att funktionshinder inte tillhörde den kategori av mångfald som prioriterades att skildra. Rollbesättaren, Maria Kiisk, sa sig ha ett mångfalds perspektiv i sitt yrkesutövande, men även hon medgav att det främst handlat om att representera kön och etnicitet. Uppsatsförfattarna till *Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad* skriver i sin slutsats att de förvånats av SVT:s syn på personer med funktionshinder. ”Gruppen funktionshindrade verkar inte prioriteras lika mycket i mångfaldsarbetet som till exempel personer med en annan etnisk eller kulturell bakgrund. Varför är inte denna grupp människor lika viktiga i försöket att förmedla den svenska mångfalden?”⁹⁹ I inledningen till sin uppsats skriver de att, ”det är också intressant att när det gäller funktionshindrades medverkan i SVT talas det om tillgänglighet och att särskilda program ska skapas för funktionshindrade medan etnisk och kulturell mångfald ska det genomsyra hela arbetet från planering till medverkande.”¹⁰⁰ I public service-redovisningen lyfts *Livet i Fagervik* fram som ett exempel på hur man arbetat med att integrera funktionshinder i dramaproduktion som en insats för funktionshindrade. Det vi tycker intressant utifrån de resultat vi har fått fram är att det inte framgick av

⁹⁹ Amsen m.fl. *Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad*, s.60

¹⁰⁰ Amsen m.fl. *Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad*, s.11

beställningen att det skulle finnas med ett mångfaldsperspektiv. Utan att de mångfaldsområden som finns representerade i serien har tillkommit, av en vilja att vara politiskt korrekt, tillföra serien humoristiska inslag, och som ett litterärt verktyg. Då vi samtalat med producent, idéskapare samt programchef framgår det att mångfald aldrig funnits med som en del av beställningen utan tillkommit av andra skäl. Idéskaparen pratar om att karaktären tillkommit för att föra in humor och värme i serien samt för att lyfta fram specifika drag hos de andra karaktärerna. I *Livet i Fagervik*, finns rollkaraktären Ingvar som har ett mentalt funktionshinder. Ingen utav intervjupersonerna hade tidigare jobbat med en karaktär med mentalt funktionshinder.

– *Hur påverkas den konstnärliga friheten av SVT:s riktlinjer kring mångfald?*

Det vi tycker är uppseendeväckande är att så få av de som arbetade med produktionen av *Livet i Fagervik*, har någon kunskap om vilka dokument och riktlinjer SVT har då det gäller mångfald, och specifikt funktionshinder. Detta är anmärkningsvärt med tanke på att flera utav dem har arbetat för företaget i tiotals år. De dokument som finns saknar uttalade direktiv kring mångfald i allmänhet och funktionshinder i synnerhet, vilket leder till att det är väldigt godtyckligt hur representationen ska se ut. De skrivelser som finns handlar även om hela SVT:s programverksamhet och därför finns där aldrig någonting som förbinder en specifik produktion till att innefatta mångfald. Vi upplever att den konstnärliga friheten är oantastbar och att politiska påtryckningar uppfattas som en inskränkning på SVT:s oberoende. Detta är en uppfattning som delas av såväl programföretaget som de konstnärliga kreatörerna.

Vi har också förstått att SVT:s samarbete med Handikappförbundets samarbetsorgan är av ett mycket ovanligt slag, vanligtvis finns en motsättning mellan och ena sidan en intresseorganisation som strävar efter att påverka företagets sätt att arbeta och andra sidan ett medieföretag som hävdar sin självständighet och sitt oberoende. Detta samarbete syftar i första hand till att utbilda och integrera funktionshinderspersionen i SVT:s verksamhet. Det har dock ännu inte resulterat i mätbara resultat och även i detta fall värnar SVT sitt oberoende. Ljuslinder hänvisar i sin forskning till Tom Shakespeare som anser att det behövs tre saker för att åstadkomma en förändrad mediebild. ”För det första en vilja att använda funktionshindrade personer i medieproduktioner som skådespelare, programledare och såpastjörnor. För det andra en självklar involvering av funktionshindrade karaktärer i serier och i bakgrunden av serier, som staffagepersoner, allmänhet. För det tredje krävs det också program filmade med funktionshindrade personers kameraöga.”¹⁰¹ En av de återkommande anledningarna till att utesluta karaktärer med funktionshinder är att skaparna av dramaproduktioner är rädda för att historien förändras

¹⁰¹ Ljuslinder, På nära håll är ingen normal, s.158

och att fokus förflyttas till funktionshindret och historien bakom det istället för den ursprungliga berättelsen. För att ett funktionshinder ska finnas med måste det tillföra någonting till handlingen eller karaktären. Ett funktionshinder kan inte heller förekomma utan att det måste förklaras. Det är även vanligt att se problem, likt ekonomiska och tekniska, istället för möjligheter och på så vis göra det legitimt att helt utesluta funktionshindrade karaktärer. I våra resultat har vi även kunnat utläsa att det hos kreatörerna finns en rädsla för att skapa en schablon bild, vilket gör det enklare att istället avstå från att skildra dessa grupper. Vi har även sett att andra länders arbete med mångfald, där programföretagen på ett annat vis sett det som sitt ansvar att representera alla samhällsgrupper lett till en tydligare självreglering. Vi tror även att vissa krav om mätningar som sätter fokus på spegling av minoritetsgrupper skulle väcka diskussioner som skulle vara gynnsamma och öka medvetenheten hos producenter och kreatörer.

– *Hur förhåller sig SVT:s medarbetare till de riktlinjer som SVT satt upp kring representation?*

Vi tolkar Ljuslinders avhandling, så att lagstiftning, politiska måldokument, utredningar och mediepolitiska dokument främst lyfter fram begreppet och vikten av tillgänglighet. Däremot förbises åtgärder, de nämns nästan inte alls. De handikappolitiska målen har huvudsakligen kommit att handla om teknisk tillgänglighet till programutbudet. Vår slutsats är att SVT så gott som helt saknar riktlinjer kring representation. Vi anser att det finns mycket kvar att jobba på när det handlar om hur mångfald och specifikt personer med funktionshinder ska skildras i fiktion. När det kommer till skildring av minoritetsgrupper är krav, restriktioner och riktlinjer sällsynta. Det som går att finna i SVT:s dokument är vida begrepp som handlar om hela SVT:s programverksamhet samt att värna public service, där uppgiften att spegla den mångfald som finns i hela landet ingår. Det finns även riktlinjer för tillgänglighet och tekniskaspekter. Men inte heller där finns direktiv riktat till enskilda produktioner. SVT har vissa mål som utgår för alla programuppdrag, däremot saknas en plan för hur dessa mål ska uppnås. I och med att direktiven är så svävande och vida anser vi att det är så gott som omöjligt att misslyckas med uppdraget. Nu när SVT tvingas genomföra stora nedskärningar hotas den dyrbara svenska dramaproduktionen, vilket vi befarar kommer ha en negativ inverkan på arbetet med mångfald, då vi ofta fått förklaringen att utebliven mångfald bland annat är en effekt av ekonomiska begränsningar. Vi anser att SVT:s dramaproduktion inte utnyttjar de möjligheter man har att ta ut svängarna och inkludera mångfaldsområden som är dåligt representerade i andra genrer. Vi har under arbetets gång förstått att de olika yrkeskategorierna känner sig mycket styrda och beroende av manus, samt att sammansättningen av personer som arbetar med manusproduktion ofta är en homogen grupp vilket i sin tur avspeglas i manus. Ett sätt att närma sig en bättre representation av minoritetsgrupper tror vi skulle kunna vara att mer aktivt söka upp andra grupper och bjuda in till samarbete. Att få insyn

i, och kunna bolla idéer med personer som besitter erfarenheter, kan både öppna upp för nya uppslag och ny kunskap. Genom detta så tror vi att nya historier skulle kunna växa fram. Då public service är television i allmänhetens tjänst, så borde det läggas större vikt på uppdraget att spegla den mångfald som finns i hela Sverige.

Vi tycker även att vårt resultat är intressant att sätta i förhållande till det Kent Asp kommer fram till i sin undersökning, *Mångfald och kvalitet* (2007). Det framgår av hans undersökning att UR:s utbud successivt minskat mellan 1998 och 2006. I programtid har UR:s utbud minskat med 25 procent, det vill säga med 4,5 timmar per vecka. Tittar man på bästa sändningstid, prime time, har programtiden minskat med 40 procent.¹⁰² Detta tycker vi är anmärkningsvärt då det i UR:s sändningstillstånd i paragraf 12, framgår att hänsyn ska tas till funktionshindrades behov, både när det kommer till att göra utbudet tillgängligt samt tekniska aspekter. Men det framgår även att UR ska producera program för speciella målgrupper, samt ha en dialog med de berörda grupperna. UR har även tillsammans med SVT och SR en överenskommelse att fördela olika slags insatser gällande program om och för funktionshindrade. Under två veckor studerar hon bilden av funktionshinder i nyhetssändningar i Sveriges Television. Hon gjorde även en databasundersökning där inslag från 2005 och första halvåret av 2006 analyserades. Ghersettis bild är entydig. Gruppen ”funktionshindrade” osynliggörs. Enligt studien syns funktionshindrade i rutan endast 0,7 promille av den totala sändningstiden.¹⁰³ Ghersetti konstaterar att funktionshindrade personer ofta används för att illustrera olika typer av samhällsproblem, såsom brist på äldreboenden, arbetsmiljö, och andra svårigheter som deras handikapp bidragit till. Utifrån vår undersökning tror vi även att mångfald inom programföretaget skulle ge en bättre återspeglning av hur vårt samhälle ser ut idag. Arbetet med rollbesättning utifrån ett mångfaldsperspektiv har kommit längre inom mångfaldsområdena genus och etnicitet.

¹⁰² Asp, *Mångfald och Kvalitet*, s.61

¹⁰³ Ghersetti, *Bilden av funktionshinder*, s.19

7.1 Framtida forskning

Vidare forskning skulle det vara intressant att göra vår studie mer omfattande. Det vill säga att få möjlighet att intervjua fler personer inom respektive yrkeskategori. Detta för att få ett bredare underlag att dra slutsatser utifrån. Att upprepa vår studie om ett antal år för att se ifall det skett någon förändring skulle också vara intressant.

Ett annat förslag är att jämföra SVT:s mångfaldsarbete med dramaproduktion och kommersiella kanaler som till exempel TV4. Detta med tanke på att kommersiella kanaler inte har någon uttalad skyldighet att bidra till mångfald.

8. Källförteckning

Tryckta referenser

Amsen, Linnea, Forsberg, Emma, och Josefsson, Lisa, *Jag är inte hörselskadad, jag är från Halmstad* (Kalmar högskola, 2007)

Asp, Kent, *Mångfald och Kvalitet – Public service-TV 1998-2006 – en utvärdering* (2007)

Blanck, Cecilia och Sellin, Kerstin, *Från objekt till subjekt*, (Södertörns högskola, 2002)

Brune, Ylva, *Mediernas vi och dom- Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen* (SOU 2006:21)

Damber Berg, Linnea och Ålöw, Kristine, *Det är lätt att bunta ihop dem*, (Göteborgs Universitet, 2007)

Frebran, Rose-Marie, *Kontinuitet och förändring – Betänkande av public service utredningen*, (SOU 2008:64)

Ghersetti, Marina, *Bilden av funktionshinder - en studie av nyheter i Sveriges Television* (Göteborgs universitet, 2007)

Gripsrud, Jostein, *Mediekultur, mediesamhälle* (Bokförlag: Daidalos AB, 1999)

Hadenius, Stig och Weibull, Lennart, *Massmedier – En bok om press, radio & TV* (Bokförlag: Albert Bonniers Förlag, 2005)

Jarlbro, Gunilla och Michaela Rübssamen, *Dissad och missad – funktionshindrade i Sveriges Television*, (Rapport från 2008)

Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Bokförlag: Studentlitteratur, 1997)

Ljuslinder, Karin, *På nära håll är ingen normal*, (Umeå universitet, 2002)

Strom, Jori och Särnholm, Jenny, *Gränslös glädje, vägen till rättvisa?*, (Göteborgs universitet, 2007)

Tideman, Magnus, *Hanikapp – synsätt, principer, perspektiv* (Bokförlag: Studentlitteratur, 1999)

von Krog, Torbjörn, *Peka inte ut människan i rullstolen, men klipp inte bort henne heller...*
Några lärdomar från Handikappförbundens och SVT:s avtalsreglerade samverkan 2007-2008
(Medier med mera TvK KB, december 2008)

Östbye, Helge, Knapskog, Karl, Helland, Knut och Larsen, Leif Ove, *Metodbok för medievetenskap*

(Bokförlag: Liber, 2003)

Sveriges Televisions mångfaldsplan från 2008

(Fick personligen vid intervjun med Johan Hartman, finns inte upplagt på SVT:s hemsida)

Beställningsskrivelse

Denna skrivelse finns med vid alla Sveriges Televisions beställningar.

(Fick personligen vid intervjun med Johan Hartman)

Ur broschyren, *Ord som taggar – om funktionshinder*, från HSO

Överenskommelsen mellan SR, UR och SVT från 2008

(Fick vi personligen vid mötet med Christoffer Lärkner, på Granskningsnämnden)

Intervjuer

Ahlgren, Mia, projektledare för projektet *Med i medier*, på Handikappsförbundens Samarbetsorgan, HSO, 2009-04-27

Baron, Stefan, programchef på Sveriges Television Drama, 2009-04-13

Erdtman, Emil, utvecklingsledare för projektet *Med i medier* på Handikappsförbundens Samarbetsorgan, HSO, 2009-04-27

Hamrell, Harald, regissör bakom de fyra första avsnitten av *Livet i Fagervik*, 2009-04-24

Hartman, Johan, CSR- ansvarig på Sveriges Television, 2009-04-27

Kiisk, Maria, rollbesättare av första säsongen av *Livet i Fagervik*, 2009-04-29

Leung Carlson, Man Chiu, projektledare för första säsongen av *Livet i Fagervik*, 2009-04-23

Lärkner, Christoffer, handläggare på Granskningsnämnden, 2009-04-21

Marthin, Calle, kreativ producent/huvudmanusförfattare till första säsongen av *Livet i Fagervik*, 2009-04-29

Syrén, Mikael, författare, regissör och upphovsman till *Livet i Fagervik*, 2009-04-17

Wanselow, Johannes, skådespelare, och spelar den mentalt funktionshindrade rollkaraktären Ingvar i *Livet i Fagervik*, 2009-04-23

Workshop på SVT om Mångfald i drama, 2009-04-22

Flera organisationer för minoritetsgrupper fanns representerade, likt Handikappsförbundens samarbetsorgan (HSO), Ulrika Westerlund, Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) och Susan Tesfaye-Westerlund, Eleza, Afrosvenskarna. Där medverkade även representanter ifrån SVT, likt Ann-Christine Rolén, rollsättare, casting på SVT, Birgitta Bongehielm, manusredaktör på SVT samt Kaj Larsen, projektledare på SVT.

Internet

Nordicom

(I uppsatsen – 1.Inledning)

http://www.nordicom.gu.se/?portal=mt&main=showSveStats.php&menu=menu_sve&me=7&media=Användning&type=kat,

Besökt: 2009-05-04

Nordicom

(I uppsatsen – 6.Teori)

<http://www.nordicom.gu.se/mt/filer/pressmeddelandeprocent20MBprocent202007.pdf>

Besökt: 2009-05-04

Sändningstillstånd för 2007-2009

<http://www.grn.se/upload/PDF-filer/Sändningstillstånd/Tillståndprocent20SVT.pdf>

Besökt: 2009-04-16

Sveriges Televisions public service - redovisningen från 2008

<http://svt.se/content/1/c6/69/84/42/PSRprocent202008.pdf>

Besökt: 2009-04-16

Sveriges Televisions anslagsvillkor från 2008

<http://svt.se/content/1/c6/69/94/61/AVSVT2008.pdf>

Besökt: 2009-04-18

Radio och TV-lagen

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&dok_id=SFS1996:844&rm=1996&bet=1996:844

Besökt: 2009-04-19

Granskningsnämndens temaskrift Granskat och klart

http://www.grn.se/upload/PDF-filer/info/gok-tema/gok_genomslagskraft.pdf

Besökt: 2009-04-16

Handikapp Ombudsmannen (HO)

http://www.ho.se/Tpl/NormalPage_____603.aspx

Besökt: 2009-05-05

Nationalencyklopedin

<http://www.ne.se.till.biblextern.sh.se/lang/funktionshinder>

Besökt: 2009-05-06

Diskrimineringsombudsmannen

<http://www.do.se/Fakta/Ordlista/>

Besökt: 2009-05-07

Regeringens webbplats för mänskliga rättigheter

http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=26&module_instance=3&action=pod_show

Besökt: 2009-05-06

Sveriges Television

(I uppsatsen – 9. Presentation av *Livet i Fagervik*)

http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=95071&a=1220379&lid=puff_1221285&lpos=extra_2

Besökt: 2009-05-04

Sveriges Television

(I uppsatsen - 10. Definition public service)

<http://www.publicservice.se/>

Besökt: 2009-05-04

Sveriges Television

(I uppsatsen - 12.1 Sveriges Television)

http://svt.se/2.60175/1.698201/snabbfakta_om_svt?lid=lista_1026132&lpos=0

Besökt: 2009-05-08

Radiotjänst

(I uppsatsen - 10. Definition public)

<http://www.radiotjanst.se/sv/Public-service/>

Besökt: 2009-05-06

Radiotjänst

(I uppsatsen – 12.6 SVT:s anslagsvillkor)

<http://www.radiotjanst.se/sv/Om-Radiotjanst/Verksamheten/>

Besökt: 2009-04-16

Radiotjänst

(I uppsatsen – 12.6 SVT:s anslagsvillkor)

<http://www.radiotjanst.se/sv/Public-service/Finansiering/>

Besökt: 2009-04-16

Granskningsnämnden

(I uppsatsen – 13 Granskningsnämnden)

(http://www.grn.se/grn/pages/Page____572.aspx)

Besökt: 2009-04-27

Ofcom

<http://www.ofcom.org.uk/>

Besökt: 2009-04-27

Rörlig bild - Dramaserien *Livet i Fagervik* (12 avsnitt á 45 minuter)

Fotografiet på framsidan - Fotograf, Johan Carlson

Bilagor

Bilaga 1

Uppdragsnr.
102857

Uppdragstyp
**Riktat
uppdrag**

Programuppdragskontrakt 2007

Genre Drama	Enhet Allmän-tv- divisionen	Uppdragsnamn (titel) <i>Livet i Fagervik</i> (fd Lidberg &	
Antal episoder 12	Slotlängd 45 min	Planerad kanal & slot SVT 1 Måndag 20.00	
Produktionstyp Egen produktion	Sändningsform	Leveransdatum 2008-08-15	
Bildformat HD 16:9	Ljudformat 5.1-Ljud	Svensk undertextning Svensk Undertext	
Programdirektör Leif Jakobsson	Beställare Gunnar Carlson	Enhetschef Johanna Frelin	Programchef Daniel Alfredson

Uppdragets mål och syfte

En variant på vår mest betydelsefulla dramaserie. Produktionerna skall vara välproducerade, högkvalitativa och med mycket production values och det skall vara dramatik som stryker medhårs. Serien skall roa och ha ett högt underhållningsvärde och attrahera en stor publik i olika åldrar. Betydelsefullt med stora skådespelarnamn i de viktiga rollerna. Det skall vara nutid. Publiken skall veta vad man får men den skall kännas nära.

Övergripande innehåll & form

Avslutade episoder med långa linjer som ölöper genom hela serien.

Viktiga värden: humor, spänning och romantik.

Kvinnlig huvudroll!

Visuellt stort och högt tempo.

Produktionsförutsättningar

Producentägt! Inhouse i alla led. SVT skall äga utvecklingen och alla rättigheter som är möjliga.

Jämställdhet

För alla dramaproduktioner skall en strävan mot ett ökat deltagande av kvinnor i all funktioner vara gällande.

Etnisk och kulturell mångfald

SVT:s program ska genomsyras av att Sverige består av människor med olika etniska och kulturella bakgrunder, med olika trosuppfattningar och erfarenheter.

Idag utgör personer med utländsk bakgrund ca 15 procent av befolkningen (enligt SCB:s nya riktlinjer för redovisning i statistik om utländsk bakgrund). Om man dessutom lägger till kategorin personer som är inrikes födda med svensk bakgrund, men med en utrikes född förälder, är gruppen ca 20 procent av befolkningen.

Detta skall återspeglas i våra program, bland de medverkande och våra medarbetare.
Se även SVT:s policy för etnisk- och kulturell mångfald.

Kvalitativa publikmål

Den här serien skall lämna en känsla av upplyfthet, värme och glädje. En känsla av att vilja komma tillbaka till dessa karaktärer.

Kvantitativa publikmål (Publikstorlek - Publik kategorier)

Publikstorlek 3-99 år (procent)	Publik- kategorier	Förskolebarn 3-6 år	Låg/mellan- stade 7-11 år	Högstadi- barn 12-15 år	Gymnasie- ungd. 16-19 år	Unga vuxna 20-44 år	Småbarns- föräldrar	Skolbarns- föräldrar	Vuxna utan barn 45-	Pensionärer 60-74 år	Äldre 75 år el. mer
	Prioritet			X	X	X	X	X	X	X	X
	publikmål (procent)										

Avtal om uppdrag med ovan fastställda ramar och mål har idag träffats:

Ort och datum

Programdirektör

Enhetschef

Bilaga 2

”Lilla Aktuellt

Kanal 1, 1994-11-11 SB 108/95

I Lilla Aktuellt visades en text i bild som innehöll olika slanguttryck för ”dum”. Texten löd: ”knäpp, körd, pucko, miffo, blåst, cp, IQ-befriad, slut, bränd, idiot, bäng, bombad, fläng, pantad, pundig, sänkt, hjärndöd, mesig, sjuk, seg, ärthjärna, korkad.” Granskningsnämnden konstaterade att inslaget innehöll en textad upp räkning i vilken ”cp” angavs som ett slanguttryck för ”dum”. Med hänsyn till att inslaget ingick i ett program som riktade sig till barn och ungdom ansåg nämnden att den verkliga betydelsen av cerebral pares på något sätt borde ha klargjorts. Då någon sådan förklaring inte gavs ansåg nämnden att programföretaget inte hade iakttagit den varsamhet som krävs med inslag som kan uppfattas som uppenbart kränkande mot personer med olika former av handikapp och sjukdomar. Inslaget stred därför mot bestämmelsen om televisionens genomslagskraft.”¹⁰⁴

¹⁰⁴ Granskningsnämndens temaskrift, Granskat och Klart, s.60

Bilaga 3

”Programmet som fortfarande inte får heta Bögradio

SR, P3, 2006-08-03 SB 812/06

Programmet innehöll ett inslag med ståuppkomikern Anders Celin, som sa bland annat följande: ”Hej allihopa, jag heter Anders Celin och jag tänkte läsa upp ett tal som jag blev ombedd att hålla när min systerdotter tog sin examen på gymnasiet. Kära avgångselever från gymnasiet 2006. Försök inte att ta allt som ni hör på för stort allvar. Om jag bara fick erbjuda er ett enda råd, så vore det detta. Det är bevisat av vetenskapsmän att det finns inga som beter sig så pinsamt och idiotiskt som de personer som tar allting på för stort allvar. Resten av mina råd kan jag bara dela med mig, de är baserade på mina egna erfarenheter och hoppas de ska förnöja er. [- - -] Förra veckan hade jag jättehäftig sex med en tjej som gick i åttonde klass. Ja, nu vill jag inte att ni missförstår mig, bara för att hon gick i åttonde klass så var hon inte minderårig, hon var över 20 år gammal, men i särskolan räknar man klasserna lite annorlunda. Ja, ni vet inte vad ni gått miste om förrän ni har provat att ha sex med en som har Downs syndrom, det är som de säger, större tunga, större nöje. [- - -] Ge aldrig upp, men kom ihåg att ett nej är alltid ett nej, så se till att välja tjejer som talar lite otydligt, som de med Downs syndrom till exempel. – Men framför allt ta inte allt ni hör på för stort allvar. Jag heter Anders Celin, tack för mig. ”Enligt Granskningsnämndens mening framgick det inte helt tydligt att udden i Anders Celins framträdande var riktad mot människors attityder och fördomar. Lämpligheten att sända inslaget kunde därför diskuteras, särskilt med hänsyn till den varsamhet som krävs när det gäller inslag som kan uppfattas som uppenbart kränkande mot människor med handikapp. Nämnden saknade emellertid anledning att betvivla att uttalandena i inslaget inte var avsedda att kränka människor med funktionshinder. Mot den bakgrunden och med beaktande av att det ska råda en vidsträckt yttrandefrihet i radion ansåg nämnden att inslaget inte stred mot bestämmelsen om radions särskilda genomslagskraft.”¹⁰⁵

¹⁰⁵ Granskningsnämndens temaskrift, Granskat och Klart, s.62